

Veřejná slyšení v Senátu Parlamentu České republiky

Bakalářská esej

Jan Osúch

Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova v Praze

Praha, květen 2008

Vedoucí práce: doc. Ing. Karel Müller, CSc.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 15. května 2008

.....
Jan Osúch

Obsah

1. Úvod (str. 4)

(představení tématu)

2. Teoretická část: Veřejná slyšení jako forma demokratického vládnutí (str. 7)

(historický kontext, teoretické přístupy, empirické projevy, hypotéza)

3. Praktická část: Výsledky studia veřejných slyšení (str. 30)

(empirický výzkum)

4. Závěr (str. 45)

Seznam použité literatury (str. 53)

Přílohy

1. Výzkumný dotazník
2. Ukázka dopisu se žádostí o uspořádání veřejného slyšení
3. Ukázka pozvánky na veřejné slyšení
4. Ukázka protokolu z veřejného slyšení

1. Úvod představení tématu

V bakalářské práci¹ se zabývám popisem a analýzou prospěšnosti Veřejných slyšení (VŠ) konaných na půdě Horní komory Parlamentu České republiky, tedy Senátu². Tyto v angličtině „Public Hearings“ mají v západních demokraciích velkou tradici, nicméně v českém prostředí jsou do politické praxe zaváděny zatím jen zvolna.

Česko je posttotalitní společností, demokracie se zde znovu rodí, je nutné znovu objevovat praktiky demokratického řízení věcí veřejných. Veřejná slyšení na půdě Senátu jsou pro mne empirickým předmětem a platformou, kde může probíhat demokratická diskuse.

Podstatou veřejných slyšení je podle Petra Pitharta, současného místopředsedy Senátu a šéfa této komory v době, kdy se uskutečnila první veřejná slyšení, *„získat od odborné veřejnosti věrohodné poznatky důležité pro připravovaný zákon či zákony.“* (Senát, 2001: 2) Jedná se tedy o platformu, na níž se setkávají senátoři a odborníci na dané téma a společně diskutují o problematice, k níž následně členové horní komory přijímají legislativní normy. Prolíná se zde pohled expertů, lidí a skupin přinášejících především odborné vědění (příslušníci akademické obce, odborníci, představitelé podnikatelských komor), s pohledem zainteresovaných laiků, kteří vnášejí do diskuse především její hodnotový rámec a akcentují zejména společenské dopady (politici, ale také představitelé občanských sdružení a organizací, které se danému tématu věnují).

Za dvanáctiletou existenci českého Senátu se uskutečnilo pouze dvanáct veřejných slyšení. Zmiňovaný Petr Pithart ale už při svém

¹ Citační systém, který používám v této práci, patří k tzv. harvardskému typu. Jeho principem je odkazování pomocí závorek umístěných přímo v textu na položky uvedené v seznamu literatury, který je uveden na konci práce. Poznámky pod čarou mají dovysvětlující a zpřesňující charakter. Základní schéma citace: Příjmení autora, Křestní jméno. Rok vydání. *Název*. Místo vydání: Název nakladatelství. V textu: (Příjmení, rok vydání: číslo strany)

² Základní informace: Horní komora parlamentu ČR - Senát vznikla 18. prosince 1996. V Senátu PČR zasedá 81 senátorů. Senátorem může být zvolen občan ČR, kterému je nejméně 40 let. Sídlo se nachází ve Valdštejnském paláci na Praze 1.

úvodním projevu při prvním veřejném slyšení v roce 2001 (na téma „Postavení veřejnoprávních sdělovacích prostředků“) zdůrazňoval, že *„tímto institutem, který předpokládá i Ústava ČR, Senát nechce plýtvat a chce jej věnovat těm nejzávažnějším otázkám.“* (Senát, 2001: 2) Od té doby se na senátní půdě řešila například otázka klonování, problém významu a perspektivy vysokých škol, zákon o sociální pomoci, energetická soběstačnost Česka či právní posouzení vyhánění zemědělských rodin v 50. letech 20. století (podrobně ve třetí části této práce). Mimo hlavních dvanácti veřejných slyšení však veřejná slyšení „menšího rozsahu“ svolávají také senátní výbory, které si na jednání o důležitém zákoně zvou skupiny odborníků a zástupců zájmových organizací a nechají si vyložit jejich pohled na daný problém. I tato menší veřejná slyšení budou brána v porovnání s plenárními slyšeními v úvahu.

První problematickou rovinou, která ovlivňuje prospěšnost veřejných slyšení je podle mého názoru to, že se demokratický režim v Česku ustavuje v konkrétních historických podmínkách, které jsou poznamenány čtyřiceti lety, která česká společnost prožila v politické nesvobodě. Současná politická reprezentace má nepochybně vůli demokratický režim řádně zavést a udržet, ale naráží na nejrůznější představy lidí (např. nedůvěra v politickou reprezentaci) a zažitě formy správy společnosti (např. nemožnost občanů ovlivňovat politického rozhodování).

Sociolog a bývalý aktivní politik Ralf Dahrendorf ukazuje jak dlouhodobým (třífázovým) procesem je utváření demokratické občanské společnosti v postkomunistických zemích střední a východní Evropy. Podle Dahrendorfa je nutné, aby země, která se vymanila z totalitního sevření, prošla třemi etapami: hodinou právníků, hodinou politiků a hodinou občanů. Dahrendorf je přesvědčen, že *„je zapotřebí až šedesáti let na vytvoření svobodné občanské společnosti s efektivním demokratickým systémem“*. (Dahrendorf, 1991: 126) Kladu si otázku, zda veřejná slyšení v Senátu, jsou místem, kde dochází prostřednictvím demokratické diskuse k posilování svobodné společnosti, místem, kde mohou zaznít hlasy všech dotčených skupin a

kde demokraticky zvolení politici hledají co možná nejlepší podobu budoucích norem, s ohledem nejen na odbornou stránku věci, ale také na společenské dopady přijatých zákonů.

Právě řečené mě přivádí ke zmínce o druhé straně výše uvedené otázky či problému, který vyžaduje řešení; do jaké míry jsou veřejná slyšení v Senátu místem k prosazování korporativních zájmů (lobbyingu) s právem silnějšího, kde se jen obtížně daří nacházet vyváženou pozici, a naopak do jaké míry se zde prosazuje svobodná, nejen fakticky, ale také hodnotově ukotvená, emancipovaná diskuse o závažných společenských dopadech daných návrhů, diskuse, která zajišťuje důkladné posouzení všech důsledků. Kladu si tak také otázku, jakými faktory je ovlivňována politická diskuse – politickými, odbornými a aktéry občanské veřejnosti a jaké vazby či koalice se vytváří mezi nimi.

2. Veřejná slyšení jako forma demokratického vládnutí

V teoretické části bakalářské práce dělím výklad fenoménu veřejných slyšení na tři části; (1) *historický kontext*, kde budou zdůrazněny zejména procesy přechodu společnosti od totalitního vládnutí k demokracii, které souvisí s tím, jak se formují občanské kompetence (jak si občan uvědomuje svou pozici ve společnosti a svou roli v demokratické správě země). Při popisu (2) *teoretických přístupů*, zdůrazním sociální roli vědy a expertízy, vymezení občanské společnosti a vztah odborníků a laiků. V poslední části, (3) *empirické projevy*, objasním, jaké hlavní faktory mohou ovlivnit vstup vědy na politické kolbiště.

2. 1. Historický kontext:

Mluvím-li o demokracii, mám na paměti rozlišení mezi demokracií jako ideou a demokracií jako reálným systémem (politickým obsahem demokracie). Zatímco ideál demokracie vyzdvihuje podle politologických příruček princip uplatňování vůle lidu a uznání principu podřízení menšiny většině, reálná demokracie znamená „*politický systém moderní zastupitelské demokracie se všeobecným volebním systémem, kdy se z několika možností vybírá (a přijímá) to řešení, na němž se v daném okamžiku rozhodování shodne většina voličů*“ (Říchová, 2002: 35) To ovšem neznamena, že menšiny jsou v demokracii nedůležité. Právě naopak, různorodost názorů je nezbytnou podmínkou existence demokracie a brání v přechodu ke společnosti nesvobodné, totalitní, kde je prosazován jediný názor a menšiny jsou likvidovány (politicky, ovšem v tragických chvílích lidských dějin i fyzicky). „*V každé demokracii je proto princip většiny vždy provázen důrazem na zachování práv menšin.*“ (Říchová, 2002: 38) Pro politické procesy v demokratické společnosti je proto důležité, aby existoval prostor pro soutěž názorů, pro diskusi nad alternativními možnostmi. Mimo uvedených charakteristik demokracie je jejím

dalším důležitým rysem i politická rovnoprávnost všech členů společnosti.

Při empirickém pohledu na formování demokratických společností ve střední a východní Evropě Říchová uvádí, že podle většiny politologů je příhodnější pro zavádění demokratického systému (pro ukotvení vztahů mezi exekutivou a legislativou) spíše parlamentní než prezidentský systém. (Říchová, 2002: 39) Nebudu zde odbíhat od tématu rozbořem rozdílů mezi prezidentským a parlamentním systémem demokracie, jen zmíním, že právě parlamentní systém, který dává více pravomocí vládě a Parlamentu, zatímco role prezidenta je spíše reprezentativní, je zaveden také v Česku.

Jedním z hlavních problémů zemí přecházejících od totality k demokracii je podle Říchové vztah mezi mírou „demokratické konsolidace“ a zvolenou formou vlády. (Říchová, 2002: 83) Říchová uvádí několik základních pilířů demokratické konsolidace. Je nutná *„přítomnost fungující občanské společnosti nezávislé na státu, absence skupin, které používají k dosažení svých politických cílů násilí a shodu občanů a politických představitelů na zavedení demokratických procedur jako jediného nástroje pro naplňování politických cílů.“* (Říchová, 2002: 84)

Důležitá pro fungování parlamentního systému je podle ní i stranická struktura zástupců lidu a schopnost stran se domluvit mezi sebou, například navazováním dočasných vzájemných vazeb (toto téma bude dále rozvinuto v souvislosti s principem tzv. konsociační demokracie). Ovšem na formulaci a prosazování zájmů v demokracii se nepodílí jen politické strany, důležitou roli hrají i nejrůznější skupiny, které nemají mandát vzešlý z demokratických voleb, ale snaží se politickou reprezentaci v jejich rozhodování ovlivnit a prosadit specifické zájmy členů společnosti.

Říchová, ve shodě s P. Allumou, rozlišuje různé typy těchto sdružení (spolky, sdružení, odbory), nicméně řadí je do dvou základních skupin: zájmové a nátlakové. (Říchová, 2002: 115). Podle ní je kritériem rozlišení obou typů zprostředkování zájmů, které reprezentují. Zatímco u zájmových skupin se jedná o reprezentaci dílčích ekonomických

(nebo sociálních) zájmů, v případě nátlakových skupin se důraz klade zejména do oblasti ideologické. U zájmových skupin jde tak podle Říchové o zájmy určité úzce vymezené sféry působnosti společnosti; často se proto lze setkat s těmito zájmy jako požadavky určitého ekonomického (sociálního) sektoru. V případě nátlakových skupin se jedná přednostně o hájení zájmů definovaných jako zájmy všech členů společnosti. (Říchová, 2002: 117).

Říchová upozorňuje, že počet aktivních nátlakových organizací v západoevropských společnostech vytrvale narůstá a jejich působnost se rozšiřuje. Zároveň ale také konstatuje posilování vazby na státní instituce (tedy propojování zájmových a nátlakových skupin s politiky), zatímco vazby směrem k občanské společnosti, tedy k těm, jejichž zájmy tyto organizace zastupují, se oslabují. Současně podle ní platí, že nově vznikající nátlakové a zájmové skupiny se začaly významně orientovat na politické strany a začaly využívat jejich vlivu v politickém systému nejen k prosazení svých zájmů, ale také k ovlivňování státní politiky. (Říchová, 2002: 119). To je podle mého názoru velmi dobře vidět také na české politické scéně, kde je největší odborářská centrála, Českomoravská komora odborových svazů (ČMKOS), ve velmi úzkém kontaktu s nejsilnější levicovou stranou, Českou stranou sociálně demokratickou (ČSSD) a velmi úzce spolupracují.

Demokratická a otevřená společnost

Politický filosof K. R. Popper nahlíží na demokratické zřízení společnosti z pohledu měnícího se vztahu vědy a společnosti. Demokratická společnost by podle něj měla být v ideálním případě „společností otevřenou“ (Popper, 1993: 37). Vědu podle něj charakterizuje princip nedokonalosti, kdy každé vědění je založeno na určitých (často zamlčovaných) předpokladech (hodnotách a preferovaných pohledech na svět) a paradigmatech (zkoumací pozice, z níž badatel vychází). Podle Poppera tak nelze mluvit o objektivním vědění, spíše se jedná o vědění z určité perspektivy, „vědění zaujaté.“ (Popper 1993: 127)

Druhým důležitým principem při formování úlohy vědy ve společnosti, je podle Poppera „princip vyvrátitelnosti“, který plyne z prvního. Teorie musí být vyvrácení schopná, musí být testovatelná. Popper tedy říká, že nemáme k dispozici absolutně správné vědění. Úkolem vědecké teorie má být vyvrácet vědecké teorie. Lidská schopnost pochybnosti má pak touto metodou vytvářet nové teorie, které ale také nebudou absolutní, ale budou vždy o něco méně chybné.“ (Popper, 1993: 158) Na základě těchto tezí formuluje koncepci otevřené společnosti. Podle Poppera si je otevřená společnost vědoma, že nemá k dispozici spolehlivě vědění, je tedy otevřená vůči kritice, která je metodou nalézání nedostatků. Je tedy nutná otevřenost vůči kritice a vůči alternativám. (Popper, 1993: 232)

Veřejná slyšení se prezentují právě jako platforma, kde mohou zaznít různorodé legitimizační argumenty, a rozličné pohledy na věc, je však důležité, jak zúčastněné strany samy vnímají efektivitu účasti na veřejných slyšeních, jak přispívají k tvorbě co nejlepších zákonů a sekundárně také k rozvoji společnosti, kde vládne dialog a alternativní pohledy na věc, kde se o výsledku rozhoduje demokraticky po svobodném zvážení všech předložených možností. Je otázkou, zda přispívají veřejná slyšení v Senátu k rozvíjení společnosti, tím, že nabízí platformu, kde je možné se poučit ze svých chyb a hledat nejméně špatné řešení problémů.

Konec víry v uzavřený svět

Souhlasím tak i se zmíněným Ralfem Dahrendorfem, který za největší nebezpečí lidské svobody považuje dogma, monopol jediné ideologie a jediného systému. V zemích střední Evropy, kde v roce 1989 padl komunistický režim, podle něj nezemřel komunismus, ale víra v uzavřený svět ovládaný monopolem pravdy. Lidé v totalitě, a nejen v té, v níž žilo čtyři desítky let Československo, už měli podle Dahrendorfa dost „nové třídy“ stranických funkcionářů, která se později zformovala ve velkou nomenklaturu, „jejíž čím dál větší ztuhlost přinášela stále nesnesitelnější nadvládu“. (Dahrendorf, 1991:

52) Kombinace neefektivního hospodářství a politického útlaku podle něj odstartovala proces sebedestrukce.

V roce 1990, chvíli po pádu komunismu ve střední Evropě, kdy byl ještě činným politikem, upozorňuje Dahrendorf na to, že s nástupem demokratického režimu také ustupuje do pozadí třídní rozvrstvení. Jednotlivci již nepatří k té skupině či třídě, která je zastupuje, ale mění svou příslušnost podle (pro ně) důležitých témat. (Dahrendorf, 1991: 83) A právě platforma jakou jsou i veřejná slyšení v Senátu by měla být příhodným místem, kde tito zástupci mají dostat svůj prostor, možnost vyjádřit se, oslovit zákonodárce, který pak přijetím, nepřijetím či upravením nějaké normy určitou společenskou skutečnost ovlivní.

Dahrendorf, jak jsem již v úvodu naznačil, analyzuje fáze vývoje, kterými si společnost, která se chce stát demokratickou, musí nutně projít. Zdůrazňuje také, že všechny tři etapy musí dostat svůj čas a nesmějí se uspěchat. Připouští nicméně, že problém může být v nesouměřitelných časových měřítkách politických, ekonomických a sociálních reforem, které je třeba provést.

První etapu (zhruba šest měsíců po svržení nedemokratické vlády) nazývá „hodina právníků“, kdy je nutné právně ukotvit principy demokracie a svobodné společnosti a vytvořit soudní systém, který bude nezávislý na zákonodárcích a výkonné moci. Následuje (ve skutečnosti jsou však tyto procesy víceméně paralelní) „hodina politiků“ (zhruba šest let), kdy je nutné provést politické, ekonomické a sociální reformy. Třetí je „hodina občanů“ –zde autor není velkým optimistou, hovoří o potřebě až šedesáti let na vytvoření fungující občanské společnosti a cituje britského státníka Edmunda Burkeho, podle něhož *„společnost je (...) smlouva či „společenství“, ale trvá řadu generací, než se toto společenství vytvoří. Jde tu o „společenství“ nejen mezi živými, ale mezi živými, mrtvými, a ještě nenarozenými“*. (Burke citován in Dahrendorf, 1991: 93)

Podle Dahrendorfa představuje aktivní občanská společnost zejména možnost vytvořit husté síť autonomních institucí a organizací, které

mají tisíce center v celé zemi. Velmi důležitá je ale podle něj osobní angažovanost lidí a jejich respekt k druhým.

Také český filosof Václav Bělohradský říká, že „*kvalita demokracie závisí na kvalitě názorů ve hře.*“ (Bělohradský, 2000: 99) Transformace společnosti směrem k demokracii podle něj vyžaduje, aby se lidé věnovali „*názorotvorné práci,*“ což je podle Bělohradského hlavně třídění informací a „*hledání přijatelného kontextu pro určité obrazy, zkušenosti a fakta.*“ (Bělohradský, 2000: 99) Platforma veřejných slyšení by tak mohla být místem, kde jsou definované společenské problémy obohaceny o názor odborníků a zároveň experti si mohou vyslechnout stanovisko politiků.

Vybrat si a vyjádřit se

Americký sociolog Talcott Parsons, kterého cituje Ulrich Beck, v šedesátých letech 20. století napsal, že zvláštním výkonem demokratických institucí je to, že dokáží zprostředkovat konsensus o výkonu moci určitými osobami a skupinami. Nedemokratické instituce toho podle Parsonse schopny nejsou. Z toho důvodu Parsons předpovídá i pád komunistických režimů. „*V tomto ohledu je rozhodující funkcí systému demokratického společenství zařadit účast všech členů na výběru vůdců a na formulování základních linií politiky; pečovat o možnost, aby jim bylo dopřáno sluchu, uplatňovat vliv a mít opravdovou volbu z různých alternativ.*“ (Parsons citován in Beck, 2007: 105)

A podobně jako Parsons argumentuje i jeho kolega, již zmiňovaný Ralf Dahrendorf. Také podle něj z definice totalitního státu vyplývá, že v něm nejsou dány podmínky organizace opozičních zájmových skupin. „*Ačkoli jsou v hojné míře dány sociální a technické podmínky, chybí podmínky politické, chybí koaliční svoboda.*“ (Dahrendorf citován in Beck, 2007: 106)

Mnoho teoretiků společnosti je přesvědčeno, že masová demokracie nemá jinou možnost, než vytvářet co nejpříznivější systém zastupitelské demokracie a je třeba neustále pracovat na jejím zlepšování.

Ovšem například podle českého sociologa Jana Kellera, který reflektuje pojetí racionalizace a byrokratizace Maxe Webera, je sice byrokracie nebezpečně všemocná, každý její člen je ale víceméně bezmocný a nahraditelný. *„Veškerá jeho úctyhodnost je navíc odvozena od úctyhodnosti organizace, kterou reprezentuje a jeho osobní kvality mohou na této skutečnosti změnit jen relativně málo.“* (Keller, 2007: 137) Podle Kellera bez úctyhodnosti úřadu nelze dosáhnout spravedlivého rozhodování. Je přesvědčen, že bez této úctyhodnosti roste míra korupce. Je ovšem otázkou, do jaké míry to platí o českém Senátu, kam se volí především na základě výběru (regionálních či celorepublikových) osobností, nikoli podle stranických kandidátek. Souhlasím ale s Kellerem, že obrovským problémem byrokracie je možnost korupce. Byrokratické správy jsou podle něj korumpovány ve prospěch určitých zájmových skupin a tím se stroj byrokracie oslabuje.

Uplatnění vědeckého poznání

Německý sociolog Ulrich Beck, z jehož díla jsem již citoval, se v mnoha svých knihách zabývá vývojem společnosti a používá pojem *„reflexivní modernizace,“* (Beck, 2004: 153) který je důležitý i pro mou práci. Podle Becka společnost, která se ve svém vývoji dostala do fáze reflexivní modernizace, charakterizují vysoce rozvinutá demokracie a široce uplatňovaná vědecká poznání, přičemž dochází ke stírání hranic mezi vědou a politikou (tím, jak se utváří a mění životní poměry). Obě strany více spolupracují, jak říká Beck: *„Monopoly poznání a politické změny se diferencují, vystupují ze sobě vykázaných míst a v jistém změněném smyslu se stávají obecněji přístupnými.“* (Beck, 2004: 307)

Pojem reflexivní modernizace je u Becka spojen také s aktivizací subpolitiky. Má na mysli otevření se politiky a celé společnosti – hlavně jejích institucí – politickým aktivitám zájmových skupin, občanských iniciativ i jednotlivců. Subpolitika podle Becka znamená *„formování společnosti zdola“* (Beck, 1994: 22)

Je otázkou, do jaké míry v Česku platí, že politika je otevřena celé společnosti. Nicméně zdá se mi, že platforma veřejných slyšení může hrát pro „formování politiky zdola“ roli důležitého prostředníka. Je zde pak ale zřejmě důležité odlišit, co je prospěšné otevření se vrcholné politiky aktérům formování „politiky zdola“ a co už je škodlivý vztah mezi politiky a představiteli silných ekonomických zájmových skupin. Nicméně celá problematika zákonného ukotvení lobbyingu, jeho definování, hranice a prospěch, je něčím, co přesahuje záměr a možnosti této práce.

Fenomén nové politické kultury, který se podle Becka ukazuje především v rozvinutých demografiích, nicméně provází nejen široká politická aktivizace občanů, kteří se učí bezprostředně uplatňovat svá práva, ale narůstá také prostor pro technokratické rozhodování v Parlamentu a sílí organizované mocenské a nátlakové skupiny. *„Vzhledem k postupující scientizaci politických rozhodnutí, provádějí politické instance (např. v oblasti environmentální politiky, ale také při volbě velkých technologií) jen to, co jim doporučí vědecké expertizy.“* (Beck, 2004: 308) S rozvojem politické aktivizace občanů tak na druhé straně s ohledem na zesilující kontakt vědy, politiky a hospodářské lobby narůstá moc expertů v politickém rozhodování.

Beck tak vidí dvojí omezení moci státu: část ukrojí aktivní občanská společnost, část hospodářská politika koncernů. Ovšem upozorňuje, že ztráta moci státu není v prvním případě *„výrazem politického selhání, nýbrž produktem uplatněné demokracie a sociální státnosti, kdy občané dovedou využít všech prostředků veřejné i soudní kontroly a participace k ochraně svých zájmů a práv.“* (Beck, 2004: 309)

Z druhé strany se podle něj politické instituce stávají správkyněmi vývojového procesu, který neplánovaly ani neutvářely, za který ale musí nějakým způsobem nést (politickou) odpovědnost (na rozdíl od vědců, kteří určité nástroje vymysleli, ale nenesou za důsledky jejich uplatnění odpovědnost). Rozhodnutí přijímaná ve vědě a ekonomice jsou tak podle Becka nabita efektivním politickým obsahem, pro který nejsou příslušní aktéři nijak legitimováni. Podle Becka se tak jedná o *„uskutečňování nepolitické, nedemokratické, společenské změny pod*

legitimizujícím praporem „pokroku“ a „racionalizace“.“ (Beck, 2004: 321)

Politická modernizace podle Becka zbavuje politiku moci, stírá její hranice a politizuje společnost. Beck ale považuje za nezbytné, aby v systému subpolitické vzájemné kontroly fungovaly dva základní nosné sloupy: nezávislé soudy a silná a nezávislá média. Musí být ale doplněny i možnostmi kritiky (opponentské expertizy, alternativní profesní praxe). Jen potom je podle něj možné vytvořit svobodnou a otevřenou společnost.

Druhým typem je zde podle Becka tzv. „politika shora,“ nahrazení politiky expertokracií, tedy typem rozhodování, kde má převažující vliv názor odborníků, resp. kde vzniká aliance mezi odborníky a politiky. Beck považuje takové řešení za projev jednoduché modernizace. (Beck, 2004: 308)

Beck svou koncepci nové úlohy politiky dále rozvíjí také v knize *Moc a protiváha moci*, kde se více zaměřuje na reflexi globálního světa, v němž podle něj *„probíhá tvůrčí sebezničení „legitimního“ světového řádu, v němž převládly národní státy.“* (Beck, 2007: 198). Národní politika podle něj musí být nahrazena kosmopolitní reálpolitikou, tedy politikou, která je tím národnější a úspěšnější, čím je kosmopolitnější, protože pouze multilaterální politika podle Becka otevírá unilaterální prostory pro jednání. Toto téma ale nebudu dále rozvíjet, protože by příliš vybočovalo z hlavního předmětu mého zájmu v této práci.

2. 2. Teoretické přístupy

Úvodem popisu teoretického přístupu je třeba říci, že ve svém přístupu využívám historický kontext, ale zároveň se na téma snažím dívat z hlediska různých autorů, kteří se pohybují v různých paradigmatech. V této části práce se budu nejprve věnovat Baumanovu vymezení sociální role vědy a odbornosti. To je důležité pro další téma, kde základem bude Giddensovo vymezení vztahu laiků, expertů a expertních systémů, které zajišťují funkční chod společnosti. Bude také blíže vymezen termín „občanská společnost“, tak, jak jej popisuje český politolog Karel Müller ml.. Zástupci občanských hnutí spolu

s politiky vnášejí hodnotový, emocionální prvek do diskuse mezi odborníky založené na faktech (experti jsou sice také nositeli hodnot, ale ti to pod rouškou paradigmatu neutrální vědy skrývají).

Pro dokreslení toho, jak je důležité, aby v demokratické společnosti, kde její jedinci zastávají odlišné názory a hodnoty, byly přijímány takové zákony, s nimiž se většina jedinců bude moci alespoň zčásti identifikovat a nebude mít pocit, že její názor není dostatečně zohledněn, bude vysvětlena klasická politologická teorie konsociační demokracie.

Vědci a řešení problémů

Podle polského sociologa Zygmunta Baumana odbornost v moderní době „*přejala, vypilovala a uzamkla dovednosti, jimiž kdysi každý vládl, do technických nástrojů a přístrojů.*“ (Bauman 2000: 36). Lidé v moderní společnosti se tak podle něj uvedli do situace, kdy potřebují, aby odbornost a technologie odváděla téměř každou práci. Například elektrický strojek na holení ráno používá mnoho mužů a přitom jen málo z nich tuší, na jakém principu funguje. Zakupujeme výsledný produkt a žádáme po něm určitý výkon, ale jak probíhají jeho vnitřní procesy, je nám vcelku lhostejné. Ovšem Bauman upozorňuje, že závislost lidí na vědě, vědeckých expertízách a nových technologiích nepřichází jako reakce na potřebu. Sami nás (vynálezci a prodejci vynálezů) podle něj přesvědčují, že jejich produkty potřebujeme, a že jsme nešťastní, když je nemáme. Z toho podle Baumana vyplývá, že rozvoj odbornosti a technologie je samohybný proces, který sám sebe posiluje a nepotřebuje žádné zvláštní příčiny. „*Technická řešení tak předcházejí problémům, řešení si hledají problémy.*“ (Bauman, 2000: 42) Nové nabídky techniky podle Baumana vítáme, protože obohacují naše životy a do jisté míry nás osvobozují. Tyto odbornosti nám ale také omezují naši svobodu: způsobují, že jiné volby jsou najednou méně výhodné a veskrze nemožné.

Nicméně to už bychom moc odbíhali od našeho tématu. Na tomto příkladě jsem chtěl upozornit na závislost moderního člověka na odbornosti. Tomu, jak nás v podstatě nezajímá proces fungování

holícího strojku, ale je pro nás důležitý výsledek, hladké oholení, je podobně i u „složitějších“ systémů, kde se člověk setkává s odborností. Například v letectví je pro nás důležité, abychom let ve zdraví přežili. Většina lidí nemá ponětí o tom, jak funguje nesmírně komplikovaný letecký průmysl, důvěřuje expertnímu systému (o tom podrobněji dále podle A. Giddense), tedy věří odborníkům. Podobně i politici, kteří mají řešit určitý problém a nemají do něj odborný vhled, nezbyvá jim než se odborníky obklopit a nechat se o problému a jeho řešení poučit. Také zde je důležitý vztah důvěry mezi jednajícími, také zde politik bude jen obtížně detailně pronikat do tajů genetiky, když má rozhodovat o klonování, nebo technických detailů při rozhodování o energetické soběstačnosti. Platforma veřejných slyšení podobných těm v Senátu by zřejmě měla být místem, kde politik vyslechne různé pohledy na danou skutečnost a učiní politické rozhodnutí. Je třeba zdůraznit, že politika hraje nezastupitelnou roli ve vytváření hodnotové shody ve společnosti, to odborníci nemohou zajistit. Podle všeho, co jsme již uvedli, je zde nepochybně důležitá otevřenost vůči širokému spektru názorů. Ostatně také Bauman připomíná ambivalenci (dvoznačnost) samotného poznání, totiž, že neustále inspiruje snahy učinit určité vědecké poznání jako nezpochybnitelné a degradovat všechny alternativy. *„Cílem je ovládnutí interpretace pravdy.“* (Bauman, 2000: 63)

Důvěra v experty

Pojďme se nyní podívat na fenomén symbolického označování a expertních systémů, při jejichž vysvětlení čerpám zejména z díla britského sociologa Anthony Giddense.

Giddens vyzdvihuje v této souvislosti především dynamiku dnešní společnosti, která se podle něj odvozuje z oddělení času a prostoru a jejich opětovného spojování v globálních souvislostech. *„Globalizace je proces rozvolňování, a to v té míře, jak se podoby vazeb mezi různými sociálními kontexty či oblastmi vzájemně propojují po celém zemském povrchu.“* (Giddens, 2003: 25)

Důležitý prvek dynamičnosti modernity vidí Giddens ve vyvázání sociálních systémů („*vytržení sociálních vztahů z místních kontextů interakce a jejich restrukturalizaci (znovunavázání) v neomezených časoprostorových rozpětích*“ (Giddens, 2003: 29)) a reflexivitě vědění.

Giddens rozlišuje dva typy vyvazujících (abstraktních) mechanismů: symbolické označování a expertní systémy. Zatímco symbolické znaky (například peníze) jsou „*prostředky styku které se mohou šířit bez ohledu na specifické charakteristiky jednotlivců nebo skupin*“ (Giddens, 2003: 29), expertní systémy Giddens chápe jako „*jako realizované technické systémy nebo odborné expertizy, které organizují velké oblasti fyzického nebo sociálního prostředí ve kterém žijeme.*“ (Giddens, 2003: 32) Symbolická označení, lze rozlišit na několik různých druhů, mimo zmíněné symboliky peněz například i jako prostředky politické legitimacy. Lidé jim důvěřují, či spíše vkládají důvěru do pravděpodobného výsledku. Taková důvěra v symbolická označení podle Giddense „*vyjadřuje spíše závazek k něčemu, než kognitivní porozumění.*“ (Giddens, 2003: 31) Jak bylo řečeno, expertní systémy nás obklopují, a „víra“ v tyto systémy „*obsahuje určitý pragmatický prvek založený na zkušenosti, že takové systémy fungují tak, jak se o nich předpokládá.*“ (Giddens, 2003: 33)

K vysvětlení tzv. reflexivní modernity Giddens říká, že zatímco v předmoderních společnostech byla reflexivita omezena na interpretaci a objasňování tradice, reflexivita moderního života spočívá v tom, že jednání je neustále ověřováno a přetvářeno ve světle nových poznatků, přičemž tyto nové informace přímo mění charakter lidského jednání. „*Reflexivita modernity podvrací rozum všude tam, kde je rozum chápán jako získávání jistého vědění.*“ (Giddens, 2003: 40) Globalizace, vyvázanost a reflexivita jsou tak podle Giddense základními charakteristikami moderních institucí.

Všechny tyto mechanismy ale vyžadují ve svých důsledcích postoj důvěry. Důvěru chápu jako „*typ postoje a zároveň mezilidského vztahu, který vyvolává pocit plynoucí z přesvědčení, že partner (osoba,*

institute) splní určitá očekávání.“ (Velký sociologický slovník, 1996: 231)

Giddens vysvětluje také rozdíl mezi důvěrou a důvěřivostí: „Člověk, který neuvažuje o alternativách jedná v situaci důvěřivosti, ale ten kdo rozpoznává alternativy a chce čelit známým rizikům jedná v důvěře.“ (Giddens, 2003: 35) K udržování důvěry člověku podle Giddense pomáhají tvárné (bezprostředně utvářené) a beztvárné závazky. První se týkají vztahu důvěry v každodenním jednání s druhými, druhé Giddens spojuje s vírou v symbolické znaky a expertní systémy. (Giddens, 2003: 78)

Aby mohla být důvěra v tyto neosobní systémy lépe navázána, existují fenomény, Giddens jim říká „přístupové body,“ (Giddens, 2003: 82) které nám připomínají, že jsou to lidé, kdo s nimi zachází. Jako přístupový bod může existovat například mluvčí či reprezentant nějaké instituce, ale také třeba letuška v letadle. Právě zkušenost s těmito přístupovými body ovlivňuje důvěru lidí v celý systém. Mimo přímého kontaktu s přístupovými body je podle Giddense vztah důvěry ovlivňován také informacemi, které jsou laikům i odborníkům poskytovány přes média.

Nicméně například Karel Müller ml. ve funkci přístupových bodů moc nevěří. Jednak podle něj v Československu v minulosti vlivem totalitního zřízení došlo ke zničení obrovského množství těchto bodů, jednak, jak je podle něj vidět například na českém Senátu, „*ať se snaží jak chce, od počátku je to „nechtěné dítě“ a důvěra v něj je minimální.*“ (Müller, 2003: str. 206)³

Krátce o občanské společnosti

Pojďme si nyní blíže rozebrat pojem občanské společnosti, jak jej chápou v kontextu této práce. Východiskem mi je zde pojetí občanské společnosti, jak jej představuje Karel Müller ml, který vidí podloží

³ Podle březnového šetření Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM: Důvěra k ústavním institucím, březen 2008) důvěřuje Senátu jen zhruba 27 procent obyvatel ČR. Míra důvěry se přitom již od vzniku Senátu v roce 1996 setrvale pohybuje mezi 20-30 procenty.

občanské společnosti v důvěře v abstraktní principy, které umožňují lidem vzájemně spolupracovat. (Müller, 2003: 25)

Podle Müllera byl pojem občanské společnosti uveden na scénu hlavně v kontextu boje proti totalitnímu zřízení a prosazování lidských práv. Občanská společnost má být podle něj prostorem svobodného lidského spolčování, který má být protiváhou rozpínavosti státní správy. Zde Müller, inspirován Charlesem Taylorem, ale i dalšími autory, rozděluje dvojí typ očekávání od občanské společnosti; ve slabším smyslu očekáváme od občanské společnosti existenci volných sdružení nezávislých na státu, v silnějším smyslu pak to, že v obč. společnosti taková sdružení a spolky nejen existují, ale také dokáží činnost státního aparátu náležitě ovlivňovat. (Müller, 2003: 17) Müller dodává, že v Česku i na západě je občanská společnost chápána ve slabším smyslu, ale pomalu tenduje k silnější definici.

Müller nahlíží na občanskou společnost strukturně-normativním pohledem, (tj. z hlediska stanovení konkrétních prostředků, postupů a jejich forem, nikoli principů a cílů) a vyvozuje její čtyři základní funkce: obrannou (proti rozpínavosti moci státu), legitimizační (legitimizuje vládu, udílí jí důvěru), participační (zapojení občanů do věcí veřejných) a integrační (aby byl náš hlas vyslyšen, je třeba spojit se s jinými). (Müller, 2003: 29)

Dvěma hlavními formami občanské společnosti jsou podle něj veřejnost a trh (samoregulující se ekonomika). Veřejnost označuje jako „*společný prostor, v němž se členové společnosti setkávají (...), aby si mohli vyměňovat názory o tématech vzbuzujících silný veřejný zájem.*“ (Müller, 2003: 49)

Müller, inspirován mnoha velikány sociologického a politického myšlení (Locke, Montesquie, Taylor aj.) popisuje rozdělení přístupu k vnímání občanské společnosti na tři klíčová pojetí: generalisty, maximalisty a minimalisty. U generalistů je pojem občanská společnost konkurenční k pojmu demokracie, k vlastnostem obč. společnosti řadí i existenci omezené a odpovědné veřejné autority. Maximalisté mezi hlavní formy občanské společnosti řadí politickou veřejnost a trh. Jde o tzv. deštníkový koncept: označuje platformu

institucí mimo rámec státu, zahrnuje trh, vládu práva, politické strany, veřejné i soukromé asociace. Müller to zjednodušeně vysvětluje jako „*společnost minus stát*“ (Müller, 2003: 69) Tento proud je převládající, v Česku patří mezi jeho myšlenkové představitele například exprezident Václav Havel nebo zmiňovaný senátor Petr Pithart. Do třetice minimalisté chápou občanskou společnost jako oddělenou od sféry politiky, ekonomiky a náboženského života. Jde o sféru sociálních hnutí, soudů, univerzit, médií. Tato sféra je svázána sítí závazků a solidarity. Minimalisté víceméně nazývají OS to, co maximalisté nazývají veřejnou sférou. Podle většiny minimalistů neexistuje účinné spojení mezi různými prvky toho, co maximalisté nazývají obč. společností. Trh podle nich neposkytuje oporu pro společenskou solidaritu. Naopak podle maximalistů a generalistů je obchod občanským tréninkem, který vede k posilování sebe-vědomí, uznávání druhých a názorové pluralitě. Upozorňují také, že počáteční diskuse o občanské společnosti byly spojeny s diskusí o ekonomických otázkách.

Müller uvádí, že mu je nejbližší maximalistické pojetí občanské společnosti (Müller, 2003: 70) a také mému vnímání občanské společnosti je nejbližší toto pojetí. Proto budu ve své práci zařazovat mezi aktéry občanské společnosti, kteří vstupují do politického jednání na platformě veřejných slyšení v Senátu, nejen odborníky z řad nezávislých hnutí a akademického prostředí, ale také zástupce firem a profesních sdružení, které jsou na dané věci nějak zainteresováni i z hlediska trhu.

Co je ale velmi důležité pro naše téma: spolupráce ve sdruženích uvnitř občanské společnosti a následná snaha ovlivňovat demokratický proces podle Müllera (a zde je velmi blízký Beckovu pojetí subpolitiky) zajišťují vyšší kvalitu demokratického politického rozhodování, protože je do procesu posuzování a rozhodování v nějaké oblasti zapojeno více proudů a názorů než jich mohou nabídnout etablované politické strany. To neznamená, že politické strany nejsou důležité; podle Müllera jsou chápány jako převodový mechanismus mezi občanskou společností a státem. Aby ale mohly plnit tuto funkci,

musí zůstat otevřené (myšlenkám i lidem z nepolitické sféry). (Müller, 2003: 218) Pro otevřenost a spolupráci je pak nutný smysl pro zájmovou a názorovou pluralitu, odpovědnost a úcta k zákonům. Tento koncept občanské společnosti tak působí proti základním rizikům demokracie, mezi kterými Müller zmiňuje „*nekontrolovaný růst politické moci, ztrátu legitimacy a krizi důvěry, úbytek občanské participace a konečně společenskou atomizaci*“ (Müller, 2003: 220)

Velmi zajímavě se pro téma této práce Müller věnuje i otázce tlaků zájmových skupin na proces politického rozhodování, tedy problematice lobbyingu. Zdůrazňuje, že zatímco libertariánský postoj považuje nátlak těchto skupin za škodlivý, protože v něm vidí ztrátu nezávislosti vlády vzhledem k zvláštním zájmům, naopak sociokulturní přístupy obecně podporují kontrolu a regulaci státu, jde o zmíněný „*val proti státní rozpínivosti*.“ (Müller, 2003: 88) Z tohoto hlediska je vztah k politickému systému pro nejrůznější nevládní organizace velmi důležitý. Potom je však ale, jak uvidíme níže, důležitá transparentnost a průhlednost tohoto vztahu. Profesionální lobbyisté se podle Müllera obvykle skrývají za jiná povolání, protože sebemenší náznak provázanosti zájmové skupiny se státem budí podezření ze škodlivého působení na politiky. Neblahým důsledkem tak je podle něj snaha zájmových skupin svůj vztah ke státu skrýt a prosazování specifických zájmů je tak prováděno tajně a leckdy neeticky. Podle Mullera ml. by ale zájmové skupiny v demokraciích měly učinit svůj vliv na stát či politické strany transparentní. Opačný způsob podle něj „*nahrává rozvoji neprůhledného klientelismu a bujení korupce*.“ (Müller, 2003: 199)

Také Müller připomíná důležitost politických změn, jimiž si česká společnost prošla, a které jsou naznačeny v úvodu této práce. Historické souvislosti formování současné české občanské společnosti vidí jednak ve vztahu k formování národního státu v době Rakouska-Uherska a v období před první světovou válkou, za druhé v době, kdy Československo bylo v područí totalitního komunistického zřízení. Existující slabá struktura občanské společnosti byla podle něj zničena nejprve ve jménu národa, a poté ve jménu proletariátu (Müller, 2003:

191) V době totality byly podle Müllera i zájmové aktivity uměle zpolitizovány (SSM apod.), což vycházelo z původní komunistické myšlenky, že vývoj povede k postupnému nahrazení státu samosprávou (stal se však opak: samospráva byla zcela zestátněna). „Byl tu zpět princip známý z Rakouska, kdy stát byl chápán jako něco cizího. Většina lidí se obracela k rodině a soukromí.“ (Müller, 2003: 193) Došlo podle něj i ke znehodnocení politiky jako takové: spolupracovat se státem bylo vnímáno jako něco nemorálního. Na tomto nepříliš dobrém podloží pak po roce 1989 došlo podle Müllera k výrazné atomizaci společnosti a rozpadu zájmových sdružení vůbec.

Fakta, nebo hodnoty?

Pro téma této práce je zásadní vzájemný vztah mezi zákonodárci (kteří sice mají mandát vzešlý ze svobodných voleb a mají tedy politickou odpovědnost za přijaté rozhodnutí, ale nemají expertní vědění, aby mohli v dané věci s maximální mírou odbornosti rozhodnout) a experty v dané oblasti.

Pro úspěch setkání je důležité to, zda probíhá diskuse pouze jako soutěž faktů bez hodnotových a společenských dopadů, nebo zda jsou zohledňovány také sociální důsledky. Jedná se tak o problém vztahu mezi faktickým a hodnotovým pozadím diskuse a rozhodování.

Při formování demokratické společnosti podle Becka jejím členům vždy trvá, než se naučí vést dialog mezi laiky a odborníky. První fáze je, že se předpokládá, že pro diskusi jsou nutná hlavně fakta. Experti přináší fakta, kterým lidé věří (fakta jdou před hodnotami). Dominuje tak stanovisko expertů a vláda „technokracie.“ V druhé fázi se už daří nacházet důvěru a zohledňovat i hodnotové zakotvení. Experti přináší fakta, kterým lidé věří, ale zároveň si experti uvědomují, že je třeba sledovat hodnotový rámec a společenské důsledky (hodnoty jdou před fakty). (Beck, 2004: 263-264) Příkladem může být komplikovaná diskuse o rozšiřování zavádění biotechnologií, např. klonování, kdy jsou mnohé faktické poznatky vyváženy na obou stranách pomyslných lékařských vah, a velmi zde záleží na tom, z jakých hodnotových předpokladů člověk vychází.

Toto téma si blíže rozebereme později v souvislosti s vědou v prostoru „nové agory.“ Již nyní ale můžeme říci, že rozhodující je zde vzájemný respekt k názorům druhého a snaha o nalezení konsensu.

Teorie konsociační demokracie

Již bylo řečeno, že důležitým pilířem demokracie je uznání, že menšina vzešlá ze svobodného hlasování musí ustoupit většině. Neméně důležité ovšem je zachování názorové plurality ve společnosti. Jak moc je to prospěšné vysvětluje na závěr této části práce klasická politologická teorie „konsociační demokracie“.

Konsociační demokracie je typem demokratického politického systému, který vycházel z poznatků o charakteru demokracie v podmínkách tzv. malých zemí západní Evropy – Nizozemska, Švýcarska nebo Rakouska v druhé polovině 20. století. Tato teorie, jak uvádí česká politoložka Blanka Říchová, poprvé formulovaná nizozemským politologem Lijphartem, se stala odrazovým můstkem pro studium demokratického systému v mimoevropských oblastech a také v postkomunistických zemích střední a východní Evropy. „*Konsociační demokracie byla ve svých počátcích formulována jako politický systém schopný řešit napětí v pluralitních společnostech způsobem, který by zabránil vyostření konfliktů a následnému nahrazení demokratického systému nedemokratickým.*“ (Říchová, 2000: 202)

Nizozemský tvůrce této teorie byl přesvědčen, že tento typ demokracie by mohl být prospěšně aplikován v zemi, která je vnitřně rozdělena podle náboženských, jazykových, kulturních a sociálních hranic a potřebuje, aby se občané byli schopni dohodnout.

Součástí teorie konsocionalismu je model chování elit - politických představitelů a vztah těchto elit k masám. Konsocionalismus předpokládá, že se elity dokáží dohodnout (spíše než uplatňovat většinový princip) a navazovat vzájemné koaliční vazby. Elity musí dokázat sladit zájmy různých společenských segmentů, vzájemně spolupracovat a překonávat hranice, které rozdělují společnost. (Říchová, 2000: 209)

Pro zavedení konsociační demokracie jsou podle Lijpharta, kterého cituje Říchová, důležité tři okruhy vztahů; vztahy mezi elitami jednotlivých subkultur, vztahy mezi společenskými subkulturami na úrovni mas (je vhodné, aby se štěpné linie zachovaly) a vztahy mezi elitou a masou v rámci každé ze subkultur (soudržná masa dává své elitě silný mandát). (Lijphart in Říchová, 2000: 216)

Pro stabilitu a funkčnost systému konsociační demokracie je podle Lijpharta důležitá také možnost existence velké koalice (spojení elit, které zastupují nejdůležitější mocenské zájmy), dále proporcionalita, která musí být celosystémovou hodnotou, musí také existovat možnost, aby menšinový segment mohl uplatnit veto, pokud to životně ohrožuje jeho zájmy, a nakonec musí existovat segmentální autonomie, tedy právo menšiny rozhodovat o sobě v otázkách, které se týkají výlučně jejích zájmů. (Lijphart in Říchová, 2000: 223)

Proporční systémy založené na reprezentaci mohou podle Lijpharta u všech voličů v zemích, kde je nově zavedena demokracie, posílit jejich vazbu na mocenské centrum a posílit pocit sounáležitosti s celkem. Většinová matematika totiž podle něj vylučuje menšinové zájmy příliš radikálně na to, aby se jí dařilo vybudovat zázemí odpovědnosti voličů za celek. (Lijphart in Říchová, 2000: 224) Platforma veřejných slyšení by měla být místem, kde i zástupci menšinových názorových proudů dostávají prostor k vyjádření a kde se jasně vyjevuje, jak spolu elity (politické i odborné) navazují „dočasné vazby“ v debatách při vytváření nejrůznějších zákonů.

2. 3. Empirické projevy

A jak tedy v teoriích společenských vědců vypadá vztah mezi politiky a odborníky a co jej prakticky ovlivňuje? Je nesporné, že velmi důležitou roli zde hraje nezávislé soudnictví, které udržuje právní stát a dává lidem pocit, že mohou svobodně vyjádřit svůj názor a uplatňovat svá práva. Druhou stěžejní roli zde hrají silná a nezávislá média, která dokáží zprostředkovávat objektivní informace. Jak je toto vše důležité bych rád vysvětlil s pomocí dalších autorů, jejichž zařazení do své bakalářské práce považuji za důležité.

Sociální vědci Helga Nowotny, Peter Scott, a Michael Gibbons se snaží analyzovat nový prostor, který podle nich vznikl vítězstvím volného trhu a liberální demokracie a byl transformován nejen na arénu obchodních výměn, ale také na prostor, v němž probíhá politická diskuse. Právě zde může podle nich být kritika vyjádřena nahlas a dochází zde k formování názoru veřejnosti a dosahování politického konsensu. Autoři tento prostor nazývají „nová agora“. (Nowotny, Scott, Gibbons, 2001: 203) Tímto pojmem, označujícím antický prostor, kde se lidé shromažďovali, aby rozhodovali o věcech veřejných (Vernant, 1995: 23), tak autoři definují „nový prostor, kde se mísí věda, společnost, trh a politika“. (Nowotny, Scott, Gibbons, 2001: 203) Antický pojem použili podle svých slov proto, že potřebovali najít pojmenování pro prostor, který překračuje kategorie modernity.

Moderní agora byla podle jejich konceptu profilována a utvářena osvícenstvím, kdy věda dostala nově organizovanou a privilegovanou pozici. Jak říká o této epoše historik Ulrich Im Hof: „*Osvícenství proniklo do všech oblastí lidského počínání. Nový směr zasáhl výchovu, domácnost, společenské chování i vysokou politiku.*“ (Im Hof, 2001: 7) Osvícenství přineslo obrovské rozšíření obecné vzdělanosti. Za budováním škol a poskytováním základního vzdělání téměř všem svým občanům ale nestál zájem monarchů o blaho svých poddaných, ale snaha o upevnění státního aparátu. Lidé, kteří si dokáží přečíst zákon či vyhlášku, jej budou spíše dodržovat. Tento princip také umělecky glosuje Thomas Bernhard ve svých slavných Starých mistrech, které cituje Pierre Bourdieu: „*Škola je škola státu, místo, kde se z mladých lidí dělají státní tvorové, tj. nic jiného než opory státu,*“ říká trefně. (Bernhard citován in Bourdieu, 1998: 47)

Ale zpět k „nové agoře.“ Zkušenost z podílu na liberální demokracii mohla podle Nowotny, Scotta a Gibbonse lidi naučit, jak nejlépe vyjádřit své názory a požadavky. Moderní agora je tak podle nich obývána různorodými jedinci, kteří kombinují role „občana“ a „spotřebitele,“ zatímco na institucionální úrovni jejich počínání

nastavují pravidla především trh a politika. To, že lidé zahrnou do svého jednání i poznatky vědy je podle autorů vyjádřením sebedůvěry lidí ve své schopnosti – že dokáží její závěry svobodně využívat. (Nowotny, Scott, Gibbons 2001: 208)

Veřejný prostor pojmenovaný jako nová agora je podle nich také místem, kde lidé definují svá přání, preference a potřeby. Kontext se podle těchto autorů stal roztržštěným; na jednu stranu lokalizovaným v rámci určité užší skupiny, s níž se každodenně setkáváme, na druhou stranu globalizovaným, ovlivňovaným vzdálenými událostmi prostřednictvím celosvětových sítí (v tom je jejich pojetí blízké Giddensovu „vyvázání a znovunavázání v rámci globálních sítí“, viz. str. 17). Autoři proto varují před tím, pokoušet se tento prostor strukturně postihnout v kategoriích trhu, politiky či kultury. Tyto formy rozdělení jsou podle nich na „*pokraji rozkladu a jsou nahrazeny proměnlivými, dynamickými (a všudypřítomnými) spojitostmi.*“ (Nowotny, Scott, Gibbons, 2001: 209)

Mezi čtyřmi hlavními faktory, které se podílí na utváření nové agory autoři vidí především proces demokratické debaty a vyjednávání. Druhou formou jsou ekonomické faktory, trh v lokálním i globálním kontextu. Třetí formou vlivu jsou vládní politiky, zákony a regulace. Čtvrtá forma vlivu je reprezentována médii a jejich vlivem na veřejné mínění. (Nowotny, Scott, Gibbons, 2001: 210) Nicméně autoři zdůrazňují, že v prostoru agory jsou všechny tyto vlivy vzájemně provázány.

Autoři kladou zásadní důraz na analýzu postavení vědy a vědeckých expertíz v prostoru nové agory. Na jedné straně vnímají, že věda a vědci vidí kontextualizaci (ve smyslu zasazení nějakého fenoménu jednotlivcem do určitého kontextu) jako zpochybnění jejich poznávací a sociální autority. Vědci podle nich viní kontextualizaci, a agoru, v níž se vyjevuje, „*z nárůstu protivědeckého smýšlení, z rozvrtného ovlivňování sociálních vědců*“. (Nowotny, Scott, Gibbons 2001: 207). To dokládají tím, že vytváření etických komisí, rozmach etických příruček, regulací, prověřování a kontrol dosáhl toho, že veřejnost vidí práci vědců v kritičtějším světle. Věda už podle autorů není vnější

poznávací autorita. Je to vnitřní síla působící jako mnohé jiné v rámci nové agory.

Na druhou stranu je ale, říkají, také stále viditelnější a slyšitelnější požadavek na demokratickou participaci a spolupráci v rámci agory. (Nowotny, Scott, Gibbons, 2001: 210) A zde naopak podle autorů hraje věda důležitou sjednocující roli. Skrze narůstající kontextualizaci totiž dokáže dobře uchopovat zájmy vnitřně vysoce rozdílné společnosti. Věda a technologie totiž pomáhají udržet při sobě konsensus mezi rozdílnými sociálními skupinami. Dělají to pomocí poskytování aktuálních dokladů o zlepšení životních podmínek všech členů společnosti, a také „*pomáhají definovat společný životní postoj a společný projekt budoucnosti.*“ (Nowotny, Scott, Gibbons, 2001: 211)

Jedním z rozhodujících zprostředkujících mechanismů v prostoru nové agory se tak stává vědecká expertiza. „*Je to mechanismus, kterým jsou orámovány problémy, které často obsahují nejen vědecké posudky, ale také základnější a hlubší sociální, politické a kulturní predispozice a závazky.*“ (Nowotny, Scott, Gibbons, 2001: 215) Nová agora je tak podle nich veřejným místem, v němž se věda setkává s veřejností a veřejnost reaguje na poznatky vědy. Místem, kde jsou definovány společenské problémy a přijímány návrhy na jejich řešení. Je to místo, kde se odehrává kontextualizace a v níž se vědění stává společensky robustním (*social robust knowledge*) (Nowotny, Scott, Gibbons, 2001: 247) Společensky robustní vědění definují autoři jako vědění, jehož utváření společnost považuje za transparentní a také se na něm sama podílí. Tento proces je založen na vzájemnosti, s níž „*veřejnost rozumí tomu, jak věda pracuje, ale stejně tak věda rozumí tomu, jak se chová veřejnost.*“ (Nowotny, Scott, Gibbons, 2001: 248)

Představení „nové agory“ je důležité i pro téma veřejných slyšení. Tato senátní setkání by mohla být jedním z oněch nových veřejných prostorů, kde dochází k demokratické debatě a vyjednávání, kde působí ekonomické zájmové faktory i věda, místem, kde se vědění stává „společensky robustním.“

Princip deliberativní demokracie

Vztahu médií a politického rozhodování se významně věnuje britský sociolog médií John B. Thompson. Ten analyzuje procesy, které přinesly změny v oblasti šíření informací médií. Upozorňuje, že rozvoj tzv. „zprostředkované kvaziinterakce“ (Thompson, 2004: 70) proměňuje prostorovou a časovou organizaci společenského života. Tento nový typ interakce, který je dobře vidět například u televize, ukazuje, že na rozdíl od dřívějších typů interakce, jsou zde jednotlivé kontexty, v nichž je nějaké sdělení přijímáno, od sebe oddělené v prostoru i čase. Mluvčí v televizi promlouvá k miliónům lidí na různých místech a ti jeho sdělení přijímají v různých kontextech. Autor přitom zdůrazňuje, že kontext je důležitý pro to, jak jednotlivec sdělení přijímá. Díky globalizujícímu se světu se navíc soubor možných příjemců sdělení, stejně jako podavatelů informací neustále rozšiřuje. Tato nová síla médií je podle něj využitelná k zavedení veřejné publicity, která by mohla být nápomocná rozvoji demokracie ve společnosti. Média podle Thompsona vytvářejí typ publicity, jehož podstatou je „prostor zviditelnění“: „je to místně nezakotvený (není svázán s konkrétními časoprostorovými umístěními), nedialogický, otevřený prostor, v němž je možné uplatňovat mediovaná symbolická sdělení, které může přijmout velké množství nepřítomných lidí“. (Thompson, 2004: 196) Probíhá zde boj o to, aby byl člověk vidět a slyšet. „*Média tak dokáží politizovat každodennost tím, že ji zviditelní, umožní ji pozorovat obrovskému množství lidí v různých kontextech.*“ (Thompson, 2004: 197)

Thompson vidí narůstající úroveň cynismu a rozčarování, které pociťují lidé vůči svým politickým reprezentacím kvůli tomu, že se politické řemeslo významně „zprofesionalizovalo“ a jeho vykonavatelé jsou odtrženi od problémů lidí. Problémem je podle něj i politické rozhodování o společnosti, kde působí jen těžko říditelné ekonomické síly (o tomto fenoménu jsme již také hovořili v souvislosti s Ulrichem Beckem, viz. str. 14) a to, že politici nedokáží pružně reagovat na problémy, které ovlivňují životy lidí. Mnoho sfér společenského života se tak ocitá mimo působnost politických rozhodovacích procesů, a na to pak společnost reaguje vznikem

sociálních hnutí a nátlakových skupin. Problémem je podle Thompsona navíc zúžený manévrovací prostor vlád národních států v rámci globalizovaného světa.

Svá řešení Thompson shrnuje v konceptu „*deliberativní demokracie*“ (Thompson, 2004: 202) Ta se soustředí na procesy, kterými si lidé vytvářejí úsudky a přijímají rozhodnutí. „*Lidé jsou vybízeni, aby se zamysleli nad jednotlivými alternativami, aby zvážili důvody a argumenty na podporu konkrétních návrhů a aby si na základě porovnání jednotlivých názorů a postojů utvořili podložený a promyšlený soud*“ (Thompson, 2004: 202) Rozhodující roli zde hraje proces zvažování, kdy si lidé utvářejí vlastní vůli. Při rozhodování pak jednoduše vítězí stanovisko většiny, které odráží momentální konsensus společnosti s tím, že pokud se stanovisko změní, lze rozhodovat znovu. Autor ale upozorňuje, že deliberativní, zvažující, pojetí demokracie neznamena nutnost demokracie dialogické. Utváření podložených úsudků podle něj nevyžaduje, aby se lidé účastnili dialogu s ostatními.

Dnešní média hrají důležitou roli kvůli tomu, že tzv. zprostředkovaná kvaziinterakce (sdělení přenášená masmédií) poskytuje lidem poznatky a informace, k nimž by jinak neměli přístup. Základní podmínkou, kterou Thompson několikrát zdůrazňuje, ale musí být důraz na pluralitu a rozmanitost mediálních sdělení. K jejich dosažení nabízí „princip regulovaného pluralismu“ (Thompson, 2004: 192), který by podle něj mohl zajistit existenci mnohosti a plurality v mediální oblasti například zákony, omezujícími spojování a přebírání podniků v mediálním odvětví a také podporujícími mediální organizace, které nejsou součástí velkých konglomerátů. Díky fungování dnešních médií, která dokáží během několika vteřin zprostředkovat události, které se odehrají na druhém konci světa je podle něj také stále důležitější nový princip „demokratizace odpovědnosti“ (Thompson, 2004: 207), kdy se podle Thompsona díky médiím starost o vzdálené (prostorově i časově) lidské bytosti a přírodu stává stále významnější součástí každodenního života.

Také otázka médií bude zohledněna při zkoumání veřejných slyšení, zda je síla médií a jejich zmíněná schopnost přenášet informace obrovskému množství příjemců, kteří si pak mohou udělat lepší názor na dané společenské téma, využívána i při veřejných slyšeních.

Hypotéza

Předpokládám, že v kontextu zkoumání dojde k tomu, že symbolické aspekty jsou sice v diskusích při senátních veřejných slyšení přítomny (že mimo diskusí o faktech jsou právě veřejná slyšení důležitým místem symbolických vyjednávání o společenských dopadech chystaných změn), nicméně že lobbying velkých zájmových organizací je zde velmi silný.

3. část: Výsledky studia veřejných slyšení

3. 1. První část empirického výzkumu se zaměřením na analýzu forem a postupů veřejných slyšení

Jak veřejné slyšení vypadá

Pojďme se nyní konkrétněji představit veřejná slyšení, jak se organizují, jak probíhají, jak jsou dokumentovány.

Jednací řád Senátu (Parlament, 2006: 72) uvádí, že veřejného slyšení se účastní pozvaní znalci a další osoby (ukázka pozvánky viz. příloha č. 3), které mohou podat informace o projednávaných otázkách. Tito znalci a tyto osoby mají přístup do hlavního jednacího sálu Senátu ve Valdštejnském paláci v Praze na Malé Straně, mají právo vystoupit v diskusi a mohou podávat písemné návrhy a stanoviska k ní. Do debaty se účastníci přihlašují písemně. Slova se smí podle jednacího řádu ujmout jen ten, komu je předsedající (některý ze senátorů) udělí. Řečník má právo hovořit přibližně osm minut. Jednací řád dále umožňuje reagovat na průběh rozpravy faktickou poznámkou. Veřejné slyšení se vždy odehrává v průběhu jednoho dne a mohou se ho, tak jako každého plenárního zasedání Senátu, účastnit i zástupci médií.

Cíle slyšení

Podle úvodní formulace zapsané v protokolech z jednání (ukázka protokolu viz. příloha č. 4) bylo cílem všech slyšení poskytnout zákonodárcům obsáhlé informace o daném tématu.

Například při veřejném slyšení o klonování bylo cílem zprostředkovat senátorům informace pro rozhodování o právních normách, které se budou vztahovat k novým genetickým technologiím. Při debatě o připravované novele zákoníku práce bylo cílem projednat připravovanou novelu zákoníku a novou úpravu pracovního práva. Debata o Energetice ČR se zase týkala struktury energetických zdrojů v ČR a možnosti obnovitelných zdrojů v ČR.

Organizace slyšení, zajištění objektivit

Jak vyplývá z Jednacího řádu Parlamentu ČR zorganizování veřejného slyšení na půdě Senátu je komplikovaná procedura. Na základě návrhu skupiny nejméně pěti senátorů nebo výboru Senátu (ukázka dopisu se žádostí o uspořádání veřejného slyšení viz. příloha č. 1) se Senát může usnést na konání veřejného slyšení. Návrh obsahuje předmět jednání, navrhovaný okruh účastníků a termín konání. (Parlament, 2006: 72)

Návrh na uskutečnění slyšení je následně předložen plénu Senátu, které o něm hlasuje jako o běžném návrhu. Senátoři přitom debatují nejen o vhodnosti tématu slyšení a jeho specifikaci, ale také o seznamu pozvaných zástupců odborné veřejnosti, přičemž je důsledně dbáno na to, aby byla zajištěna jejich „vyváženost.“ Pokud senátoři s uspořádáním slyšení nakonec vysloví souhlas, určí podle jednacího řádu „garanční“ výbor, který slyšení připraví. Z řad členů garančního výboru je také vybrán „zpravodaj“, který sleduje rozpravu, kterou po jejím skončení shrne.

Materiály z jednání

Při každém veřejném slyšení vznikne stenozáznam z debaty a zároveň je vyhotoven protokol. Oba dokumenty jsou zveřejněny na internetových stránkách Senátu a také uloženy v archivu horní parlamentní komory. (Zatímco v protokolech z jednání lze najít kompletní informace o počtech pozvaných a zúčastněných senátorů i odborníků a důvody a cíle veřejných slyšení, stenoprotokoly obsahují přepis všech vystoupení). Každý zúčastněný také po skončení debaty obdrží publikaci obsahující úvodní projevy ke každé z částí diskuse.

3. 2. Uskutečněná veřejná slyšení

Struktura účastníků, témata

Za dvanáctiletou existenci českého Senátu proběhlo dvanáct veřejných slyšení. V tabulce 1, která je výsledkem druhé části pracovního

výzkumu⁴ veřejných slyšení, lze vidět, kdy se dané slyšení konalo, na jaké téma bylo svoláno a jaká byla účast senátorů a pozvaných odborníků. Tyto údaje byly po prvotní konzultaci s vedoucí archivu Senátu získány z protokolů vyhotovených po každém veřejném slyšení. Protokoly jsou zveřejněny na webových stránkách Senátu.

Tabulka 1: Přehled dosud uskutečněných veřejných slyšení

Datum	Téma veřejného slyšení	Účast odborníků	
		odborníků	senátorů
12. 1. 2001	Postavení veřejnoprávních sdělovacích prostředků	25	51
19. 9. 2001	Význam a perspektiva vysokých škol a vědy	41	32
4. 10. 2001	Xenofobie a rasismus	51	21
27. 11. 2001	Zahraniční politika České republiky	15	42
16. 4. 2003	Lidská práva a klonování člověka	31	13
10. 6. 2003	Zákon o sociální pomoci	41	10
11. 5. 2004	Funkční rozlišování názvů Česká republika a Česko	57	5
4. 10. 2005	Rekodifikace zákoníku práce	104	18
28. 11. 2006	Právní posouzení vyhánění zeměděl. rodin z půdy v 50. letech 20. st.	157	6
24. 5. 2007	Reálná rizika kůrovcové kalamity po orkánu Kyrill	144	10
19. 6. 2007	Závěry jarní ER a jejich vliv na energetickou politiku ČR	79	8
6. 11. 2007	12. Diabetes mellitus	39	6

Zdroj: Protokoly z veřejných slyšení v Senátu z let 2001-2007

Z výsledků je zřejmé, že zatímco účast odborníků lze většinou počítat na desítky, počet zástupců z řad volených členů senátu je poměrně

⁴ Otázky druhé části pracovního výzkumu: 1. Kolik veřejných slyšení a v jaké době se konalo? 2. Na jaká témata slyšení byla? 3. Kolik senátorů se slyšení zúčastnilo? 4. Kolik odborníků se slyšení zúčastnilo?

nízký. Z jednaosmdesáti senátorů se pouze ve třech případech (na téma postavení veřejnoprávních sdělovacích prostředků, perspektiva vysokých škol a zahraniční politika ČR) zúčastnila více než třetina zákonodárců, přičemž v celé polovině případů se zúčastnilo pouze deset a méně senátorů.

Slyšení ve výborech Senátu

Přestože plenární veřejná slyšení jsou instrumentem, který například Poslanecká Sněmovna nepoužívá, jejich obdoba v menším rozsahu, je na půdě obou komor Parlamentu zcela běžná. Jedná se o takzvané slyšení ve výborech. Skupina senátorů sdružená v nějakém z výborů může uspořádat „malé veřejné slyšení,“ na něž si pozve odborníky a diskutuje s nimi o právě projednávaném legislativním návrhu. Podle jednacího řádu Parlamentu pro slyšení ve výborech „platí přiměřeně ustanovení o veřejném slyšení Senátu.“ (Parlament, 2006: 72) Platí tak stejné procedury schvalování i organizace, nicméně v mnohem menším rozsahu: pokud senátní plénum čítá 81 zákonodárců, v jednotlivých výborech jich působí vždy zhruba desítka.⁵

3. 3. Druhá část výzkumu orientovaná na obsah veřejných slyšení

Téma výzkumu

⁵ Výbory Senátu: Organizační výbor (15 členů), Mandátový a imunitní výbor (13 členů), Ústavně-právní výbor (11 členů), Výbor pro hospodářství, zemědělství a dopravu (12 členů), Výbor pro územní rozvoj, veřejnou správu a životní prostředí (10 členů), Výbor pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice (11 členů), Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost (10 členů), Výbor pro záležitosti Evropské unie (11 členů), Výbor pro zdravotnictví a sociální politiku (10 členů). S výjimkou organizačního a Mandátového výboru může být senátor členem jen jednoho výboru. Předseda a místopředsedové jsou vždy členy jen Organizačního výboru. (Sobotka, Pithart, 2005: 32)

Hlavní otázky výzkumu se zaměřily na to, jak na platformě veřejných slyšení probíhá intermediace mezi odborníky a politiky a jak užitečná pro zákonodárný proces veřejná slyšení jsou.

Svůj pohled na veřejná slyšení poskytly obě zúčastněné strany; jak politici (senátoři), tak pozvaní odborníci. Nabídly svůj názor na vztah politického rozhodování a odborného názoru a schopnosti nacházet konsensus v rámci veřejných slyšení uskutečněných v Senátu PČR. Vyjádřily se k tomu, do jaké míry je přítomen lobbying - ovlivňování zákonodárců zájmovými skupinami a co o něm soudí.

Výběr vzorku

Pro svůj výzkum jsem zvolil účastníky tří veřejných slyšení (Lidská práva a klonování člověka (uskutečněné v roce 2003), Rekodifikace zákoníku práce (2005) a Závěry Energetické rady EU a jejich vliv na energetickou politiku ČR (2007)). Jedná se o kvalitativní výzkum za použití tématického výběru vzorku.

Vzorek dotazovaných byl zvolen s ohledem na získání maximálního množství relevantních údajů o slyšeních: nejprve jsem analyzoval protokoly a záznamy z jednání, z nichž jsem získal seznamy zúčastněných senátorů a odborníků při každém slyšení. Následně jsem dotazníkem oslovil dva senátory a dva odborníky z každého ze tří vybraných jednání. Celkem jsem tak oslovil 12 účastníků.

Při výběru zúčastněného senátora jsem kladl důraz na to, aby člen dvojice reprezentoval vždy jinou politickou stranu či politické uskupení, při výběru dotazovaného příslušníka odborné veřejnosti jsem dbal na to, aby vždy jeden z odborníků reprezentoval odbornou akademickou sféru a druhý byl zástupcem nějaké profesní nebo zájmové organizace. Zároveň bylo podmínkou výběru, aby se žádný z účastníků šetření neopakoval.⁶

⁶ Seznam oslovených senátorů a odborníků, včetně jejich politické příslušnosti, resp. příslušnosti k organizaci, kterou na veřejném slyšení zastupovali, není s ohledem na anonymitu výzkumu součástí příloh.

Při výzkumu byli přímo osloveni také dva nejvyšší představitelé Senátu, předseda Přemysl Sobotka a první místopředseda Petr Pithart. Domnívám se, že bylo přínosné zjistit, co si oni myslí o prospěchu veřejných slyšení a jak je hodnotí. Tyto osoby uvádím přímo, ony samy byly seznámeni s tím, že jako hlavní představitelé této komory budou se svými postoji k veřejnému slyšení uvedeni neanonymně.

Technika sběru dat

Při sběru dat byla využita triangulace různých technik sběru dat (Majerová, 2003: 23), byly využity poznatky z analýzy dokumentů i dotazníkových šetření.

Dotazníkový výzkum veřejných slyšení probíhal ve dvou rovinách. Jednak bylo osloveno dvanáct senátorů a odborníků, kteří byli podle výše zmíněných kritérií vybráni do vzorku. Paralelně s tím byl dotazník ohledně prospěšnosti veřejných slyšení odeslán také dvou nejvyšším představitelům senátu, předsedovi a prvnímu místopředsedovi.

Místo a čas výzkumu

Hlavním místem výzkumu byla Praha. Mimo stenoáznamů, odborné literatury a internetových zdrojů byl pro vyjasnění dat z protokolů využit také Archiv Senátu Parlamentu ČR v Praze na Malé straně. Výzkum proběhl v jarních měsících roku 2008, jednalo se tedy o výzkum krátkodobý.

Anonymita účastníků

Zatímco účastníci první části výzkumu jsou ve výsledcích uvedeni do anonymity a jejich odpovědi jsou ve výsledku zaznamenány v průměrných hodnotách za celý soubor respondentů (senátoři, resp. odborníci), oba čelní představitelé Senátu odpovídali „slovně“ a jejich vyjádření jsou uvedena přesně a neanonymně. Obě strany o tom, jak budou jejich odpovědi zpracovány, měly přesné informace a účastí ve výzkumu s tím vyslovily souhlas. Výzkumu se zúčastnilo všech 8

vybraných senátorů (6 vybraných plus dva čelní představitelé) a 6 vybraných odborníků.

Pro účely výzkumu byl soubor vzorku z řad senátorských účastníků veřejných slyšení uveden do anonymity prostřednictvím písmene „S“ a indexu příslušného pořadového čísla 1 až 6. Odborníky zase reprezentuje písmeno „O“ a indexová čísla 1-6. Odpovědní dotazníky účastníků jsou archivovány autorem výzkumu a nejsou součástí přílohy.

Kladené otázky, odpovědní možnosti

Šestice senátorů a odborníků odpovídala v zaslaném dotazníku na čtyři otázky (z nichž jedna měla dvě části). Otázky se ptaly na užitečnost veřejných slyšení z hlediska jejich prospěchu pro kvalitu následně přijímaných zákonů, na to, zda při veřejných slyšeních probíhá debata spíše odborná a faktická či spíše osobně hodnotově zabarvená, ideologická či politická. Dále byli účastníci dotazováni na problematiku lobbyingu nebo na to, do jaké míry může pořádání veřejných slyšení pomoci zvýšit zájem veřejnosti o proces vytváření zákonů.

Účastníci odpovídali u tří otázek na stupnici, kde 1 a 5 představovaly krajní pozice možných odpovědí na danou otázku. (formulář dotazníku také viz. příloha č. 1). U jedné z otázek byl na výběr ANO-NE a následně se měli dotazovaní přiklonit k jednomu z výroků. U každé otázky byl respondentům ponechán prostor také pro „podrobnější vyjádření.“ Nicméně pouze dva z dotazovaných (jeden senátor a jeden odborník) tuto možnost využili. Jejich odpovědi jsou použity ve vyhodnocení výzkumu a přesně označeny jako jejich výroky.

Předseda a místopředseda Senátu odpovídali na stejné otázky, nicméně bez použití škály hodnocení a byli vyzváni ke slovnímu hodnocení veřejných slyšení. Oba tak učinili.

Tabulka 2: Otázky kladené v dotazníku

Číslo	Otázka (následují varianty odpovědí)
1.	Jak hodnotíte konání veřejných slyšení v Senátu z hlediska jejich užitečnosti pro kvalitu následně přijímaných zákonů?
	1 „Velmi užitečné“ - 2 „Poměrně užitečné“ 3 „Střední hodnota“ - 4 „Poměrně neužitečné“ - 5 „Zcela nepotřebné“
2.	Charakterizuje podle vás diskusi při veřejných slyšeních spíše debata nad odbornými fakty, nebo hodnotově založená diskuse vycházející z osobního přesvědčení účastníků?
	1 – „Jasně převládá faktická diskuse“ – 2 – „Spíše převládá faktická diskuse“ – 3 „Střední hodnota“ - 4 „Spíše převládá hodnotová diskuse“ 5 „Jasně převládá hodnotová diskuse“
3a	Jak vnímáte v souvislosti s veřejnými slyšeními problematiku lobbyingu – který pro účely této práce definuji jako neveřejné ovlivňování zákonodárců nejrůznějšími zájmovými skupinami. Je podle vás v souvislosti s veřejnými slyšeními lobbyingu přítomen?
	A (ANO) – N (NE)
3b	Lobbying je podle vás:
	A: standardní cesta, jak mohou zájmové organizace prosazovat své zájmy B: nemístné ovlivňování zákonodárců, které by mělo být minimalizováno
4.	Do jaké míry podle vás veřejná slyšení zvyšují zájem veřejnosti o proces vytváření zákonů?
	1 – „Velmi významně“ – 2 „Spíše významně“ – 3 „Střední hodnota“ – 4 „Spíše nevýznamně“ 5 – „Bezvýznamně“

Zdroj: Výzkumný dotazník, viz. příloha č. 1

V následující tabulce jsou přehledně uvedeny odpovědi respondentů. Uvedme si příklad, jak číst přehled výsledků: Například senátor označen jako S¹ zvolil v odpovědi na otázku č.1. hodnotu 1 (tedy že považuje veřejná slyšení za „Velmi užitečná“), na otázku č. 2 zvolil odpověď 2 (že „Spíše převládá faktická diskuse“), zvolená varianta „N“ u odpovědi 3a značí, že se „nedomnívá“ že je lobbyingu jak byl pro

výzkum definován při veřejných slyšeních přítomen a zároveň jej podle odpovědi „A“ u otázky 3b považuje za „standardní cestu, jak mohou zájmové organizace prosazovat své zájmy.“ Zvolená hodnota 2 u otázky č. 4 značí, že veřejná slyšení podle něj mohou pomoci zvýšit zájem veřejnosti o proces vytváření zákonů „poměrně významně.“

Tabulka 3: Přehled odpovědí

Senátoři (S ¹⁻⁶)/ Odborníci (O ¹⁻⁶)	Otázka				
	1.	2.	3.		4.
			3a	3b	
S ¹	1	2	N	A	2
S ²	1	3	A	A	1
S ³	1	2	N	A	1
S ⁴	2	3	N	A	2
S ⁵	1	2	N	A	2
S ⁶	2	2	N	A	2
O ¹	3	4	N	A	4
O ²	3	4	N	A	3
O ³	4	3	N	A	4
O ⁴	4	3	A	A	3
O ⁵	2	4	N	A	4
O ⁶	3	3	N	A	3

Zdroj: Výsledky dotazníkového šetření mezi 12 respondenty

Vyhodnocení

Skutečnost je bohužel vždy až příliš mnohoznačná na to, abychom ji dokázali jednoduše popsat, nicméně nyní bych se rád pokusil o jisté zobecnění a interpretaci výsledků dotazníkového šetření.

K otázce první: užitečnost slyšení

Jak je na první pohled patrné, oslovení senátoři se mnohem více než odborníci domnívají, že veřejná slyšení jsou velmi užitečná a pro jejich práci nad novými zákony důležitá. Například jeden ze senátorů, který se vyjádřil k této otázce konkrétněji, připomněl, že v Česku nemůže veřejnost využívat připomínkového řízení zákonů a veřejná

slyšení tak podle něj jsou jednou z mála možností veřejnosti, jak ovlivnit připravovaný zákon.

Naproti tomu oslovení odborníci hodnotí jeho význam o poznání hůře. Podle dotazníkové odpovědi jednoho z odborníků je přínosné, že zákonodárci jsou informováni transparentně a veřejně, kauzálně spojit uspořádání slyšení s kvalitou „následně přijímaného zákona“ se však dotazovaný zdráhal a je možné, že se to promítlo do horšího hodnocení veřejných slyšení v této otázce.

Velmi zajímavý pohled na prospěch veřejných slyšení pro následnou kvalitu zákona nabídli předseda Senátu Přemysl Sobotka a první místopředseda Petr Pithart. Oba ve svých dotazníkových odpovědích totiž jasně zdůraznili dosud nepříliš zmiňovanou roli veřejných slyšení. Podle Pitharta na půdě veřejných slyšení *„nejde přímo o debatu nad novými zákony, ale o to, zdůraznit problém a zaktivizovat instituce a osoby, které na něm začnou pracovat.“*⁷ Místem, kde se účastníci přímo vyslovují k navrhovaným zákonům jsou pak podle něj spíše slyšení, která pořádají v době projednávání nějakého zákona jednotlivé výbory Senátu (o nichž jsme již hovořili, viz. str. 34.).

Je zřejmé, že je velmi těžké zjistit, kolik norem za dvanáctiletou existenci Senátu kauzálně souviselo s projednáváním na veřejných slyšeních, nicméně důležité je podle Pitharta už to, že Senát, tím, že veřejné slyšení uspořádá, dá danému tématu punc důležitosti a aktivizuje zájem laické i odborné veřejnosti o tento problém. Také podle předsedy Senátu Sobotky má být má být důležitým cílem veřejného slyšení *„oslovit a komunikovat s určitým segmentem společnosti, který se danou problematikou zabývá“*. Senátní půda podle něj zaručuje odbornou kvalitu a solidnost diskuse.

K otázce druhé: hodnoty v. fakta

⁷ Citované výroky předsedy Senátu Přemysla Sobotky a prvního místopředsedy Petra Pitharta pochází z dotazníkového výzkumu pro tuto práci. Stejně je tomu i u výroků jednoho odborníka a jednoho senátora, kteří své odpovědi slovně specifikovali a ve vyhodnocení výzkumu z jejich výroků cituji. Dotazníky jsou archivovány autorem a nejsou součástí přílohy.

V hodnocení toho, zda při veřejných slyšeních probíhá spíše faktická, odborná debata, nebo hodnotově zaměřená debata vycházející z osobního přesvědčení či politického názoru se stanoviska šestice oslovených senátorů i stejného počtu odborníků sbližují. Nicméně soubor senátorů se spíše přiklonil k tomu, že se jedná o odbornou faktickou debatu, zatímco zúčastnění odborníci se od středu odklonili spíše na druhou stranu a mírně se přiklonili k názoru, že debata spíše vycházela z osobního přesvědčení či politického názoru diskutujících. Domnívám se, že z toho lze usuzovat, že obě zúčastněné strany si zde vystavili vzájemné hodnocení. Zatímco senátoři označili debatu při setkání s experty za spíše faktickou a odbornou, jsou totiž zvyklí debatovat spíše „ideologicky“ a v duchu svého politického přesvědčení, naopak odborníci, zvyklí debatovat s experty především fakticky, zdůraznili, že debatě se nevyhnul hodnotový, ideologický duch, především zřejmě od účastníků z řad politiků. To sice hodnotí jeden z odpovídajících respondentů z řad odborníků negativně, když v dotazníku odpověděl, že „*politici měli ideologicky zaměřené projevy většinou bez schopnosti a ochoty diskutovat o faktech,*“ ovšem výsledek zřejmě ukazuje na to, že na půdě veřejných slyšení dochází v diskusích k prolínání diskusí hodnotově zaměřených a odborných a nikoli pouze přísně expertních. Výsledek výzkumu nicméně ukazuje na přítomnost určité bariéry mezi politickým a odborným diskurzem; ze strany odborníků je zde patrná jistá neochota akceptovat hodnotová hlediska.

K otázce třetí: lobbying

O poznání jasnější je situace kolem přítomnosti lobbyingu na půdě veřejných slyšení. Lobbying jsem ve výzkumné otázce definoval jako „neveřejné ovlivňování zákonodárců nejrůznějšími zájmovými skupinami.“ Otázka se ukázala jako kontradikční, a drtivá většina respondentů (u obou skupin 5 ze 6) uvedla, že na platformě veřejných slyšení „neveřejné ovlivňování“ neprobíhá. Domnívám se, že lze usuzovat, že lobbying, jak byl pro výzkum definován, zřejmě skutečně

nemůže mít prostor při tak formálním a organizovaném setkání, jakým veřejné slyšení bezesporu je.

Podobně jednoznačný je výsledek další části této otázky, kdy všech 12 z 12 oslovených senátorů i odborníků a také oba čelní představitelé Senátu označili lobbying za „standardní cestu, jak mohou zájmové organizace prosazovat své zájmy.“ Dva respondenti ale také zmínili velký problém lobbyingu v Česku, totiž že zatím chybí jeho jasná definice i přijetí konkrétních pravidel pro jeho provozování – to ve svých odpovědích zmínili jak respondent z řad senátorů, tak odpovídající odborník. Také předseda Senátu Sobotka zdůraznil, že *„Lobbying existuje tak jako tak. Proto je nutné stanovit pravidla pro jeho fungování, nikoliv ho kriminalizovat.“*

K otázce čtvrté: zájem veřejnosti

V závěrečné otázce se opět ukázal velmi rozdílný pohled respondentů z řad senátorů a z řad odborníků. Zatímco podle odpovídajících senátorů pomáhají veřejná slyšení do značné míry zvyšovat zájem veřejnosti o proces tvorby zákonů, odpovídající odborníci byli znovu skeptičtější. Připomenu v této souvislosti to, co bylo diskutováno v souvislosti s „novou agorou,“ (str. 26.) místem, kde se ukazuje, že k celospolečenské legitimizaci nestačí jen verdikt vědců, ale je třeba, aby se vědění stalo „společensky robustním,“ aby na něm veřejnost sama participovala. I zde se ale do jisté míry ukazuje, že vědci nejsou připraveni považovat politickou veřejnost za partnera.

Došlo zde ale k zajímavé shodě mezi jedním odpovídajícím senátorem a odborníkem, kdy se oba ve své odpovědi vyslovili pro nutnost větší medializace těchto setkání. Při vzpomínce na popisovaný fenomén moci dnešních masmédií, to jak dokáží zprostředkovat událost obrovskému množství příjemců sdělení (str. 29.), přičemž ti jej pak mohou přenést do diskuse na půdě „nové agory,“ je zřejmé, že zde mají veřejná slyšení skutečně slabé místo.

Kvalita výzkumu

Jak zdůrazňuje český sociolog Miloslav Disman, v sociologickém výzkumu dochází prakticky vždy k redukci informace. Disman upozorňuje zejména na „*redukci negativním samovýběrem*,“ (Disman, 2005: 115) která vzniká když část jedinců, vybraných do vzorku, odmítne na výzkumu participovat. Díky vstřícnosti senátorů i oslovených odborníků se mi podařilo získat odpovědi všech dvanácti oslovených účastníků veřejných slyšení. Je však třeba přiznat, že získané odpovědi bylo možno použít pouze pro vyhodnocení shodných stanovisek za soubor respondentů a míru jejich distribuce. Z důvodu toho, že většina respondentů nevyužila možnosti specifikovat svou odpověď, nebylo možné nějaký z postojů blíže konkretizovat.

Další typ zkreslení, který může být přítomen v mém výzkumu, označuje Disman jako „*redukce časového kontinua na jediný bod*“. (Disman, 2005: 28) Jsem si vědom toho, že sociální jevy se mění v průběhu času a přínos, který mělo setkání politiků a odborníků na platformě veřejných slyšení, může být „zakalen“ mnohými dalšími událostmi, které se udály v následující době.

Jsem si také vědom možného „*výskytu zkreslení při zpracování rozhovoru*.“ (Disman, 2005: 148) Zde Disman nabádá na správnou formulaci otázek, srozumitelnost, správnou „dramaturgii“, kontrolní otázky. Věřím, že kladené otázky (viz. příloha) byly účastníkům dotazování srozumitelné.

Zejména u politiků – organizátorů slyšení, bylo také možné očekávat možné zkreslení, o němž Disman hovoří jako o „*výběru role*“: „*zkoumaná osoba, která si je vědoma, že je zkoumána, bude reagovat tak, aby se jevila v co nejlepším možném světle*“. (Disman, 2005: 132) Veřejné slyšení je nepochybně jednou z politických aktivit senátorů a tak bylo možné předpokládat, že „svou práci“ budou hodnotit spíše kladně.

Závěrem jen krátce doplním, že každý společenskovední výzkum je podle Lincolna a Gubi třeba posoudit také podle čtyř základních kritérií; *důvěryhodnosti, přenositelnosti, hodnověrnosti-spolehlivosti a potvrditelnosti*. (Hendl, 2005: 338) Věřím, že důvěryhodnost bylo možné zajistit pečlivou přípravou na výzkum, důslednou analýzou

materiálů a přesným citačním aparátem. Zda budou mé závěry o významech senátních veřejných slyšení přenositelné, se ukáže až v následujících výzkumech, které můj výzkum využijí. Věřím, že hodnověrnost či spolehlivost výzkumu byla zajištěna triangulací sběru dat a maximální pozorností k ostatním faktorům, které mohly jakkoli ovlivnit kvalitu výzkumu. Potvrditelnost je otázkou následné kontroly, která bude zkoumat objektivní charakter šetření.

Etika výzkumu

V rámci zajištění etičnosti svého výzkumu jsem účastníky důsledně seznámil s metodou a způsobem provedení výzkumu. Respektoval jsem také anonymitu osob (potažmo institucí, firem), s nimiž byl výzkum prováděn. Veškerá data jsou archivována pouze mou osobou a jsou použita pouze pro studijní účely v rámci FHS UK. Jak upozorňuje Majerová, *„nejen kvalitativní výzkum může přinášet rizika odhalení nějakého nevhodného nebo nezákonného jednání, ztrátu cti, prestiže při přímých odpovědích respondentů, pokud by nebyla zachována diskrétnost a jejich důsledná anonymita.“* (Majerová, 2003: 42)

4. Závěr

Závěrečnou část práce bych rád rozdělil do dvou částí. V první budou stručně shrnuty poznatky o veřejných slyšeních a podíváme se, jak obstála původní hypotéza. Ve druhé části některé teze více zobecním a zasadím do širších souvislostí.

Jak dopadla hypotéza

Nyní je třeba říci, do jaké míry hypotéza koresponduje se závěry, které byly učiněny z výzkumu mezi šesticí odborníků a senátorů.

Jako nejzásadnější závěr lze vyvodit, že bylo jasně definováno stěžejní poslání veřejných slyšení. Jak ve výzkumu uvedli oba nejvyšší představitelé Senátu, Přemysl Sobotka a Petr Pithart, hlavním úkolem veřejných slyšení není projednávat a přímo formulovat stanoviska či doporučení k nějakému zákonu, nýbrž otevřít diskusi, zdůraznit problém, jak uvedl Sobotka: *„dát signál společnosti, že projednávané téma je důležité a příslušné instituce a osoby by se mu měly věnovat.“* Toto poslání z formálních definic veřejných slyšení a jejich deklarovaných „cílů“ nebylo dosud zcela zřejmé. Takto zvýrazněný úkol této platformy je ještě důležitější proto, že veřejná slyšení jsou v Česku originálním počinem Senátu. Poslanecká sněmovna tento institut nepoužívá. Bylo také jasně uvedeno, že hlavním místem, kde probíhá debata mezi senátory a odborníky přímo nad přípravou nějakého zákona, jsou slyšení ve výborech Senátu.

Uvedená zjištění o užitečnosti veřejných slyšení pro kvalitu zákonů jsou tak velmi důležitá pro první část hypotézy. Z výzkumu mezi šesticí senátorů a odborníků pak vyplynul předpokládaný rozdíl mezi hodnocením prospěchu veřejných slyšení; zatímco u senátorů převládala velmi kladná hodnocení prospěšnosti slyšení, u odborníků byla hodnocení spíše neutrální. Domnívám se, že výrazný rozdíl lze připsat i tomu, že senátoři záměrně chválí jednu ze svých politických aktivit. Důležitější než zjištěné hodnocení slyšení u vybraných účastníků je však zmíněná jasná formulace hlavního úkolu veřejných

slyšení: veřejná slyšení mají podle obou čelních představitelů této instituce zdůrazňovat problém už tím, že o něm tuto debatu uspořádají. Přínosem má být komplexní pohled na problematiku z různých úhlů pohledu. S ohledem na míru politického konsensu mezi vládou a opozicí jsou veřejná slyšení dobrou školou pro dialog. Je důležité, že lidé s odlišnými názory spolu dokáží diskutovat.

Z vyjádření oslovených senátorů a odborníků navíc vyplývá, že podle jejich názoru jsou symbolické aspekty v debatě při veřejných slyšeních přítomny, na druhou stranu je podle jejich odpovědí třeba odmítnout tu část hypotézy, která tvrdí, že při veřejných slyšeních je velmi silně přítomen „lobbying velkých zájmových organizací.“

Zatímco vybraní politikové se v odpovědích mírně přikláněli k tomu, že debata při slyšeních je spíše odborná, oslovení odborníci se přikláněli k tomu, že spíše převládá symbolická hodnotová diskuse. Lze to podle mého názoru vyložit tak, že symbolická diskuse je na půdě veřejných slyšeních nesena především politickými projevy, zatímco odborníci přinášejí zejména fakta. Na první pohled paradoxní výsledek výzkumu, podle kterého oslovení politici spíše považují debatu za odbornou, zatímco oslovení odborníci za hodnotovou (můžeme říct politicky ideologickou), lze podle mého názoru interpretovat tak, že zatímco politici zdůrazňovali spíše projevy odborníků, odborníci připomínali, že v debata se neobešla bez symbolických vystoupení politiků s menším počtem faktů, ale větším akcentem hodnotových dopadů. Nicméně výsledek šetření mezi dvanácti vybranými účastníky ukázal, že na půdě veřejných slyšeních podle jejich názoru probíhá nejen přísně odborná, ale také symbolická debata.

Výzkum názorů šestice senátorů a odborníků dále ukázal, že podle nich při veřejných slyšeních rozhodně není přítomen lobbying, definovaný jako neveřejné ovlivňování zákonodárců nejrůznějšími zájmovými skupinami. Většina oslovených uvedla, že není přítomen. Tuto závěrečnou část hypotézy tak je třeba odmítnout s odkazem na to, že otázka byla kontradikční a na formální a organizované platformě veřejných slyšení není kde vykonávat „neveřejné ovlivňování.“ Tento

závěr potvrzuje i to, že - jak jsme uvedli - organizace veřejného slyšení prochází náročným procesem, při které se dohlíží na to, aby seznam zúčastněných obsáhl celé spektrum názorů na danou problematiku a také program veřejného slyšení je poměrně formální a není tam prostor na neformální schůzky nejrozličnějších aktérů.

Nicméně podle většiny oslovených také platí, že lobbying existuje a většina oslovených jej považuje za „standardní cestu, jak mohou zájmové organizace prosazovat své zájmy.“ Předseda i místopředseda Senátu pak zdůraznili, že je třeba pro něj nastavit jasná pravidla. To se v Česku zatím příliš nedaří.

Veřejná slyšení a česká veřejnost

V poslední otázce výzkumu odpovídali vybraní účastníci slyšení na to, do jaké míry zvyšují veřejná slyšení zájem veřejnosti o tvorbu zákonů. Oslovení senátoři se spíše přikláněli k tomu, že pomáhají, oslovení odborníci spíše tvrdili opak. Zajímavé je, že odborník i senátor, kteří své odpovědi v dotazníku specifikovali, uvedli, že není možné zvýšit zájem veřejnosti touto cestou do doby než bude institut veřejných slyšení více medializován.

Bylo řečeno, že přitáhnout pozornost veřejnosti k danému tématu je podle představitelů Senátu důležitým cílem veřejných slyšení. Pro to je ale skutečně velmi důležitá kvalitní medializace setkání. To se podle mého názoru zatím příliš nedaří. Fenomén senátních veřejných slyšení, jeho poslání a závěry, nejsou české veřejnosti podle mého názoru nijak zvlášť známy. Průběh setkání je sice dokumentován, rozesílán účastníkům a ve formě stenozáznamu zveřejněn na internetových stránkách. Je pravdou, že větší míra obeznámenosti s veřejnými slyšeními bude mezi odbornou veřejností, nicméně u veřejnosti laické je podle mého názoru ponětí o veřejných slyšeních na velmi nízké úrovni.

Podle informací sekretariátu místopředsedy Senátu probíhá po každém veřejném slyšení obvyklý monitoring tisku, nicméně naměřené výstupy jsou jen velmi malé. Je však třeba uznat, že pro většinu českých masových médií je v dnešní době mediálních zkratk setkání

politiků a odborníků, které má „otevřít“ debatu na nějaké téma, těžko „uchopitelné.“ Domnívám se, že je však třeba pokoušet se zájem veřejnosti o diskutované problémy získat. Přikláním se zde k názoru předsedy Sněmovny Přemysla Sobotky, který v této souvislosti do výzkumného dotazníku poznamenal, že *„čím větší zájem odborné veřejnosti, tím podrobnější informace o tématu. Čím větší zájem laické veřejnosti, tím větší tlak na podrobné studium tématu.“*

Je třeba říci, že je skutečným problémem, že Češi mají poměrně malý zájem o politiku, vykazují se malou důvěrou ke svým vrcholovým politickým reprezentantům a nejsou spokojeni s domácí politickou situací. K tomu bych rád pro ilustraci uvedl několik čísel z výzkumů veřejného mínění:

Například v dubnu 2008 bylo s politickou situací v Česku spokojeno pouze 12 procent respondentů. (CVVM, 2008) Tato míra (ne)spokojenosti je přitom poměrně stálá, o rok dříve vyslovilo spokojenost podle stejného průzkumu pouze 11 procent dotazovaných. Ten samý průzkum také uvedl, že zatímco prezidentovi důvěřovalo letos v dubnu 63 procent dotazovaných (v dubnu 2007 to bylo 74 procent, vysoké hodnoty vyplývají z tradičně silné důvěry lidí k tomuto úřadu), u vlády to bylo 31 procent (před rokem 30 procent), Poslanecké sněmovně důvěřovalo 24 procent dotazovaných (před rokem 23 procent), Senátu 26 procent (před rokem 24 procent). Poměrně slušné důvěře se těší krajská zastupitelstva (v dubnu 2008 jim důvěřovalo 48 procent respondentů) a obecní zastupitelstva (65 procent).

Také účast ve volbách nevykazuje v Česku nijak závratné hodnoty. Podle aktuálního průzkumu (STEM, 2008) by se voleb do Poslanecké sněmovny zúčastnilo pouze 51 procent obyvatel ČR, 19 procent svou účast jasně odmítá a nerozhodnuto je 30 procent respondentů (reálná volební účast při volbách do Poslanecké sněmovny se v ČR pohybuje mezi 50 – 60 procenty, k senátním volbám chodí dokonce obvykle jen kolem třiceti procent oprávněných voličů).

Již v úvodu jsme naznačili některé historické důvody, které by mohly odpovědět na otázku, proč je v Česku poměrně malá důvěra lidí k politickým reprezentacím a proč v lidech přetrvává pocit, že politické pochody nemohou ovlivnit. Český sociolog Ladislav Holý upozorňuje, že v Československu v době vlády komunistické totalitní moci byla více než v jiných zemích Střední Evropy provedena transformace směrem ke společenské rovnosti a homogenitě obyvatelstva. Došlo k potlačení veřejných a soukromých oblastí života. Výsledkem byl naprostý nezájem o věci veřejné. Porevoluční návrat k liberálnímu trhu a politickému pluralismu podle něj přinesl demokracii, ale také nové nerovnosti do společnosti a nové rozčarování lidí. (Holý, 2001: 162) Po zkušenostech s totalitním režimem někteří podle Karla Müllera ml. očekávali, že demokracie přinese rozkvět občanské společnosti. *„Ovšem zkušenost s divokou privatizací, špatné soudy, krachy bank, korupce, to vše nemělo na eventuelní přeměnu počátečního polistopadového myšlení a zápalu v sebevědomou a důvěřivou společnost právě pozitivní vliv.“* (Müller, 2003: 205) Občané podle něj dosud nevěří, že by mohli nějak ovlivňovat státní orgány a politiku vlády.

Také Müller ml., podobně jako Holý zdůrazňuje to, že česká společnost je společností heteronomní, která v historii vždy žila v prostředí, které bylo chápáno jako výsledek příkazů shora, nebo velkého tlaku sil, jež jsou vůči společnosti vnější. (Müller, 2003: 206) Česká společnost se podle něj nechce smířit s faktem „sebetvorby“, nedůvěřuje si a nechce stanout tváří v tvář odpovědnosti a má tendenci upínat se k „charismatickým“ vůdcům. Müller ml. tak o ní hovoří jako o společnosti „dětské.“ (Müller, 2003: 208)

I když sebevědomá společnost musí podle něj vzniknout zdola, je důležité, aby jí k tomu stát poskytl příhodné podmínky. Podle Müllera jde hlavně o posilování demokracie, lidé musí cítit, že politické authority si s jejich problémy vědí rady. Dále Müller jmenuje také účinné soudnictví, rovnost před zákonem, lidská práva, osobní vlastnictví, oddělení politické a ekonomické sféry, otevřenost

k médiím, pluralismus. Důležitá je podle něj i výchova k sebedůvěře v rodině. (Müller, 2003: 210)

Nyní je důležité, a tím bych rád svou práci zakončil, do jaké míry může institut veřejných slyšení přispět k upevnění demokracie v Česku a ke zlepšení vztahu mezi politiky a veřejností.

Významně. Je to místo, kde se setkávají politici a odborná veřejnost a společně debatují nad vybraným celospolečenským problémem. Jak již víme, podle oslovených účastníků se nejedná o místo přísně odborné debaty, jejíž vyústěním by měl být návrh nějaké zákonné úpravy. Naopak je to místo debaty, která by měla otevírat další debaty a aktivizovat další složky společnosti, které jsou s daným problémem nějak spjaty. Jak upozorňuje americký politický ekonom Henry Hazlitt, je důležité dbát na veřejný zájem a přitom nepřehlížet to, že nějaký zákon může sice nějaké dílčí skupině pomoci, ale jiné (přehlížené) uškodit. Tvůrci norem (nejen ekonomických) podle něj *„musí sledovat dopady opatření nejen na jednu skupinu, ale na celé spektrum, a zároveň nejen v bezprostředních, ale i v dlouhodobých důsledcích daného činu nebo opatření.“* (Hazlitt, 1999: 16) Domnívám se, že při debatách na platformě veřejných slyšení je k tomu příležitost.

V souvislosti s veřejnými slyšeními v Senátu vidím ale také dva negativní faktory: jednak je to poměrně malá následná medializace setkání, druhou věcí je malá účast senátorů na slyšení. K prvnímu bych rád dodal, že vím, že na veřejné slyšení má přístup pouze pozvaná odborná veřejnost, nikoli laická. Nicméně následná mediální práce by již mohla zasáhnout širší veřejnost, například v podobě veřejné distribuce publikace, která by obsahovala přednášky účastníků případně zaznamenala zajímavé diskuse. Distribuce přednášek pouze mezi zúčastněnými a následné „vyvěšení“ stenozáznamu z jednání na senátní web, se mi zdá nedostatečná. Další možností je lépe medializovat přímý přenos, který probíhá na senátních internetových stránkách. K úvaze by mohla být i možnost přeci jen se pokusit na závěr slyšení formulovat a usnést se na nějakém závěru, který by byl

lépe uchopitelný pro média (lépe než téma-otevírající debata), a ta by jej následně mohla zprostředkovat svým čtenářům, posluchačům a divákům.

Co však zcela jistě zlepšit lze, je podle mého názoru zajištění vyšší účasti senátorů na slyšení. Bylo řečeno, že z jednaosmdesáti senátorů se pouze ve třech případech zúčastnila více než třetina zákonodárců, přičemž v celé polovině případů se zúčastnilo pouze deset a méně senátorů. Jak upozorňuje Müller, pokud má vyrůstat sebevědomá společnost, která bude cítit příslušnost ke svým politickým reprezentantům, authority se musí vyhnout projevům svévole a vyžadovat odpovědnost i od sebe. (Müller, 2003: 210) Podle amerických sociálních vědců Petera Bergera a Thomase Luckmanna jsou jedinci, kteří vykonávají nějakou činnost pojmání ne jako osobití jedinci, ale jako typy. Instrukce (zde Senát) se podle nich ve zkušenostech jedince projevují prostřednictvím vykonávaných rolí (jednání senátorů). (Berger, Luckmann, 1999: 86) Tato role je pak na jednu stranu reprezentována (senátor svým jednáním reprezentuje roli senátora) a jednak role reprezentuje celou institucionální síť chování (senátor reprezentuje instituci Senátu potažmo politické instituce vůbec). Instrukce je tak reprezentována prostřednictvím vykonávaných rolí, říkájí Berger s Luckmannem. (Berger, Luckmann, 1999: 87) Pozvání odborníci, kteří na veřejná slyšení dochází ve velkém počtu, mohou leckdy být malým počtem přítomných senátorů zaskočeni. Naopak velká účast a viditelný zájem senátorů o veřejná slyšení by mohl přidat těmto setkáním na důležitosti a to nejen z pohledu zúčastněných, ale také z hlediska možnosti následné medializace celé debaty.

Seznam literatury

Bauman, Zygmund, (2000). *Myslet sociologicky*. Praha : Sociologické nakladatelství.

Beck, Ulrich, (2004). *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Beck, Ulrich, (2007). *Moc a protiváha moci*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Beck Ulrich, (1994). *The Reinvention of Politics: Towards a tudory of Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.

Bělohradský, Václav, (2000). *Globalizace*, in Sborník podkladů pro rozvoj ČR, Praha: Rases.

Bourdieu, Pierre, (1998). *Teorie jednání*. Praha: Karolinum

Berger, Peter, Thomas Luckmann, (1999) *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Dahrendorf, Ralf (1991). *Úvahy revoluci v Evropě*. Praha: Evropský kulturní klub.

Disman, Miloslav, (2005). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum

Giddens, Anthony, (2003). *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství

Hazlitt, Henry, (1999). *Ekonomie v jedné lekci*. Praha: Liberální institut.

Hendl, J. (2005): *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

- Holý, Ladislav, (2001). *Malý český člověk a velký český národ*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Im Hof, Ulrich, (2001). *Evropa a osvícenství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny
- Keller, Jan (2007). *Sociologie, byrokracie a organizace*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Müller, Karel jr. (2003). *Češi a občanská společnost*. Praha: Triton
- Majerová, Věra, (2003). *Kvalitativní výzkum v sociologii venkova a zemědělství*, Praha, ČZÚ
- Nowotny, Helga, Peter Scott and Michael Gibbons (2001). *Re-Thinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. London: Polity Press,
- Popper, Karl, (1993). *Otevřená společnost a její nepřátelé I*. Oikoymenh
- Říchová, Blanka, (2000). *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál
- Říchová, Blanka, (2002). *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál
- Thompson, John B., (2004) *Média a modernita*. Praha: Karolinum
- Vernant, Jean-Paul, (1995). *Počátky řeckého myšlení*. Praha: Oikoymenh.

Další literatura

- Velký sociologický slovník*, 1996, Praha: Svoboda
- Sobotka, Přemysl, Pithart, Petr, (2005). *Deset let českého senátu*. Praha: Kancelář Senátu.
- Parlament, (2006). *Jednací řád Parlamentu České republiky*. Praha. Parlament ČR

Protokoly z jednání

Senát. (2001). *Protokol o 1. veřejném slyšení Senátu*. Praha: Senát PČR.

Výzkumy

Důvěra k ústavním institucím a spokojenost s politickou situací v

dubnu 2008. 2008. Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM)

Volební preference v dubnu 2008. 2008. Středisko empirických měření

(STEM)